МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ, МАРКЕТИНГУ ТА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНИХ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ»

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, групи МЕМ-23-1,
спеціальності (292 «Міжнародні економічні відносини»),
освітня програма (Міжнародні економічні відносини)

(підпис) Зборовський Денис Сергійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Лазаренко Дмитро Олександрович, д.е.н, професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми _____ Коляда Олена Володимирівна, к.е.н, доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____
протокол від «07» січня 2025 р. № 1

Завідувач кафедри _____ Гаямон Т. М.
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 40 24.01.25

номер дата підпис відповідальної особи

Рекомендовано до захисту

підпис наукового керівника 15.12.24 Лазаренко Д.О.

дата ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту 85 14.02.25

оцінка дата захисту

Члени комісії

оцінка А.В. Дергач

оцінка ініціали, прізвище

оцінка Д.О. Лазаренко

оцінка ініціали, прізвище

оцінка О.В. Коссегуда

оцінка ініціали, прізвище

оцінка Л.В. Васейчевка Л.В

оцінка ініціали, прізвище

Навчально-науковий інститут/факультет Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра економіки та економічної безпеки
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

Затверджую
Завідувач кафедри
« 20 » 11 2023

Завдання на кваліфікаційну магістерську роботу здобувачу вищої освіти

Зборовському Денису Сергійовичу

1.Тема кваліфікаційної магістерської роботи
Ризики та загрози міжнародних тіньових потоків капіталу та шляхи їх вирішення затверджена наказом ректора від «08» січня 2024 р. №3
2.Строк здачі закінченої роботи - 8 грудня 2024 р.
3.Цільова установка
Мета роботи – теоретично обґрунтувати сутність і характеристики міжнародних тіньових потоків капіталу, проаналізувати їхні загрози та розробити практичні рекомендації щодо запобігання та протидії.
Об'єктом дослідження є відносини, що складаються в процесі руху міжнародних тіньових капіталів.
Предметом дослідження є причини виникнення, наслідки та методи запобігання тіньовим потокам капіталу.
Базою дослідження є Національний банк України, Міністерство фінансів України МВФ, Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) Державна служба статистики України.
4. Вихідні дані до роботи: нормативні документи, статистична державна та міжнародна звітність та звітність міжнародних організацій.
5. Перелік графічного матеріалу: 3 рисунки, 3 таблиці
6. Зміст кваліфікаційної магістерської роботи (перелік питань за кожним розділом):
1. Теоретичні основи дослідження тіньових потоків капіталу
1.1. Теоретичне осмислення поняття тіньових потоків капіталу
1.2. Причини виникнення та розвитку тіньових потоків капіталу
1.3. Загрози, що створюють тіньові потоки капіталу
1.4. Методи виявлення тіньових потоків капіталу
2. Практичний аналіз загроз тіньових потоків капіталу
2.1. Міжнародні масштаби тіньових потоків капіталу
2.2. Вивчення впливу тіньових потоків на економіки різних країн
2.3. Ефективність міжнародних ініціатив щодо протидії тіньовим потокам капіталу
2.4. Використання технологій для моніторингу та запобігання тіньовим потокам
3. Проєктний підхід до подолання тіньових потоків капіталу

3.1. Розробка концептуальної моделі зниження тіньових потоків капіталу
3.2. Практичні механізми реалізації проєкту
3.3. Освітні ініціативи та інформаційна підтримка

7.Календарний план виконання кваліфікаційної магістерської роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	Вибір теми	до 01.11.2023 р.	до 01.11.2023р.
2	Вивчення літературних джерел та складання плану роботи	до 30.01.2024 р.	до 30.01.2024р.
3	Підготовка 1 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	12.03.2024 р.	12.03.2024р.
4	Підготовка 2 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	4.06.2024 р.	04.06.2024р.
5	Підготовка 3 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	01.11.2024 р.	01.11.2024р.
6	Підготовка вступу та висновків до дипломної роботи та подання їх керівнику	04.12.2024 р.	04.12.2024р.
7	Доопрацювання дипломної роботи та подання його керівнику	до 9.12.2024 р.	до 9.12.2024р.
8	Отримання відгуку керівника дипломної роботи	09-10.12.2024 р.	09-10.12-2024р.
9	Допуск дипломної роботи до захисту (попередній захист)	10-15.12.2024 р.	10.-15.12.2024р.
10	Отримання зовнішньої рецензії на дипломну роботу	15-25.01.2025 р.	15-25.01.2025р.
11	Захист дипломної роботи	10-14.02.2025 р.	10.14.02.2025.

8. Дата видачі завдання - «01» листопада 2023 р.

9. Керівник кваліфікаційної магістерської роботи — (підпис) Лазаренко Д.О. (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми — (підпис) Коляда О.В. (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти — (підпис) Зборовський Д.С. (прізвище, ініціали)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	25		15.12.24 Лазуренко О.
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	**від 0 до 50**	45		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Дерюк О.В. Кассер О.В. Лазуренко О. Бейкова Я.В. Бабушук Т.Б.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3.Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5.Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	— 0		
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	85		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
85	B	4	14.02.25	Дерюк О.В. Кассер О.В. Лазуренко О. Бейкова Я.В. Бабушук Т.Б.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

АНОТАЦІЯ
РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНИХ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

Метою роботи є аналіз ризиків та загроз, пов'язаних із міжнародними тіньовими потоками капіталу, а також розробка ефективних механізмів та рекомендацій щодо їх подолання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити сутність, причини виникнення та основні характеристики тіньових потоків капіталу;
- проаналізувати вплив тіньових потоків капіталу на економіку різних країн;
- розглянути міжнародний досвід боротьби з нелегальним переміщенням капіталу;
- оцінити сучасні технологічні та правові механізми виявлення тіньових потоків капіталу;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення системи фінансового контролю та запобігання ризикам нелегального переміщення капіталу.

Об'єкт дослідження – процеси формування та функціонування міжнародних тіньових потоків капіталу.

Предмет дослідження – ризики, загрози та шляхи вирішення проблеми нелегального переміщення капіталу у світовій економіці.

Наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення полягає у розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності заходів з моніторингу, регулювання та запобігання міжнародним тіньовим фінансовим потокам. Отримані результати можуть бути використані у процесі вдосконалення державної політики фінансової безпеки та економічного контролю.

Структура кваліфікаційної магістерської роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

Ключові слова: тіньовий капітал, фінансові потоки, економічна безпека, офшорні операції, глобалізація.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи: 2024

Рік захисту кваліфікаційної магістерської роботи: 2025

ANNOTATION
ABSTRACT RISKS AND THREATS OF INTERNATIONAL SHADOW CAPITAL FLOWS AND THEIR SOLUTIONS

The purpose of the work is: theoretical substantiation of the essence and content of the state investment policy, a practical study of the mechanism of its implementation in Ukraine taking into account the internal and external environment, as well as the determination of the main directions of investment in the post-war period.

To achieve the set goal, it is necessary to formulate and solve the following tasks:

– to investigate the essence, goals and objectives of the state investment policy;

– consider methods of formation and instruments of state investment policy;

– to formulate a structural decomposition of the mechanism of implementation of the state investment policy;

– make an analytical assessment of the current development of investment activity in Ukraine;

– provide a description of the mechanism of implementation of the state investment policy in Ukraine;

– to investigate the problems of implementation of the state investment policy in Ukraine;

– to determine the peculiarities of state administration in the directions of activation of investment activity in Ukraine in the post-war period.

The object of the study is the process of formation and implementation of the state investment policy.

The subject of the research is theoretical, methodical and practical questions regarding the formation of the state investment policy and the mechanism of its implementation in unstable conditions of the influence of the internal and external environment and the risks of war.

The scientific novelty of the obtained results and their practical significance lies in the fact that theoretical and methodological developments, conclusions of the work have both theoretical and practical significance. The obtained scientific results can be used in the development of mechanisms for the formation and implementation of investment development and partnership.

The structure of the master's work: In accordance with the research goal and tasks, the master's work consists of an introduction, three sections, conclusions, and a list of used sources.

Key words: management, management, state mechanism, managerial state policy, investment, development, public administration.

The year of completion of the thesis is 2024

The year of job protection is 2025

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ 6

1.1. Теоретичне осмислення поняття тіньових потоків капіталу 6

1.2. Причини виникнення та розвитку тіньових потоків капіталу 10

1.3. Загрози, що створюють тіньові потоки капіталу 15

1.4. Методи виявлення тіньових потоків капіталу. 18

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ 22

2.1. Міжнародні масштаби тіньових потоків капіталу 22

2.2. Вивчення впливу тіньових потоків на економіки різних країн 29

2.3. Ефективність міжнародних ініціатив щодо протидії тіньовим потокам капіталу 34

2.4. Використання технологій для моніторингу та запобігання тіньовим потокам 36

РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ 39

3.1. Розробка концептуальної моделі зниження тіньових потоків капіталу 39

3.2. Практичні механізми реалізації проєкту 41

3.3. Освітні ініціативи та інформаційна підтримка 45

ВИСНОВКИ 50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Тіньові потоки капіталу є однією з найгостріших проблем сучасної глобальної економіки, яка впливає на фінансову стабільність, інвестиційний клімат та економічний розвиток як окремих країн, так і світу в цілому. Згідно з оцінками міжнародних організацій, щороку через тіньові механізми виводяться величезні суми, що позбавляє країни необхідних ресурсів для забезпечення економічного зростання, фінансування соціальних програм та зміцнення національної безпеки. У контексті України ця проблема особливо актуальна через високий рівень тіньової економіки, корупційні ризики та слабкість фінансового контролю. Виявлення, моніторинг і запобігання тіньовим потокам капіталу мають вирішальне значення для підвищення прозорості економіки, боротьби з корупцією та забезпечення сталого розвитку.

Сьогодні вивчення причин виникнення та наслідків тіньових потоків капіталу, а також розробка методів їхнього виявлення та протидії набуває особливої актуальності. Це пояснюється не лише їхнім негативним впливом на економіку, але й тим, що тіньові потоки стають інструментом політичного тиску, фінансування тероризму та відмивання злочинних доходів. Таким чином, комплексне дослідження цієї теми є важливим як для України, так і для міжнародної спільноти.

Стан дослідження проблеми тіньових потоків капіталу характеризується активним інтересом з боку як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Численні дослідження присвячені аналізу природи та причин цього явища, визначенню його впливу на економічну безпеку країн, розробці методів моніторингу і протидії. Зокрема, серед основних науковців, які вивчали це питання, варто відзначити праці Багдашкіної С., Бобиль В., Дяченко О., Васильчишина О., які розглядали механізми виявлення тіньових потоків та їхню економічну шкоду. У міжнародному контексті значну увагу приділено питанням використання сучасних технологій, таких як блокчейн,

штучний інтелект та великі дані, для відстеження фінансових потоків і протидії їхньому нелегальному використанню. Проте недостатньо дослідженими залишаються аспекти адаптації міжнародного досвіду до умов України, інтеграції сучасних технологій у національну систему фінансової безпеки, а також розробка комплексних підходів до освітньої та інформаційної складової боротьби з тіньовими потоками капіталу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сутність і характеристики тіньових потоків капіталу, проаналізувати їхні загрози та розробити практичні рекомендації щодо запобігання та протидії.

Завдання дослідження:

- розглянути теоретичні основи поняття тіньових потоків капіталу, визначити їхню сутність і характеристики;
- вивчити причини виникнення та розвитку тіньових потоків капіталу;
- дослідити загрози, що створюють тіньові потоки капіталу, для національної та глобальної економіки;
- проаналізувати методи виявлення тіньових потоків капіталу;
- оцінити міжнародні масштаби тіньових потоків капіталу;
- вивчити вплив тіньових потоків на економіки різних країн;
- проаналізувати ефективність міжнародних ініціатив щодо протидії тіньовим потокам капіталу;
- дослідити роль сучасних технологій у моніторингу та запобіганні тіньовим потокам;
- розробити концептуальну модель зниження тіньових потоків капіталу;
- запропонувати практичні механізми реалізації заходів протидії;
- сформулювати освітні ініціативи та підходи до інформаційної підтримки боротьби з тіньовими потоками.

Об’єкт дослідження – тіньові потоки капіталу як загроза фінансовій стабільності та економічному розвитку.

Предмет дослідження – причини виникнення, наслідки та методи запобігання тіньовим потокам капіталу.

Методи дослідження. У роботі використано теоретичні методи: аналіз наукових джерел з економіки, фінансової безпеки та управління ризиками, порівняння міжнародного досвіду. Емпіричні методи включали вивчення практичних кейсів виведення капіталу, моделювання економічних процесів і застосування сучасних технологій для аналізу великих даних. Статистичні методи дозволили оцінити масштаби проблеми та визначити основні напрями її вирішення.

Структура роботи визначена логікою дослідження проблеми та включає три основні розділи. У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти тіньових потоків капіталу, зокрема, поняття, сутність, характеристики, причини їх виникнення та розвитку. Другий розділ присвячений практичному аналізу масштабів тіньових потоків капіталу на міжнародному рівні. У третьому розділі запропоновано проектний підхід до подолання тіньових потоків капіталу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ

1.1. Теоретичне осмислення поняття тіньових потоків капіталу

Тіньові потоки капіталу є складним явищем у сучасній економіці, яке охоплює широкий спектр нелегальних та напівлегальних фінансових операцій, що перетинають національні кордони. Поняття тіньових потоків капіталу виникло внаслідок необхідності пояснення фінансових операцій, які залишаються поза офіційною статистикою та контролем держав. Науковці й аналітики використовують різні підходи до визначення цього терміна, фокусуючись на ключових аспектах, таких як характер, джерела, механізми і наслідки таких потоків [42, с. 180].

Тіньові потоки капіталу можна визначити як фінансові ресурси, що переміщуються через міжнародні або національні фінансові системи без дотримання офіційних регуляторних норм і процедур. Це явище зазвичай включає у себе операції, спрямовані на ухилення від податків, приховування доходів, уникнення фінансового регулювання, а також здійснення нелегальних або неетичних дій, таких як відмивання грошей чи фінансування злочинної діяльності. Важливим елементом поняття є його прихованість: такі потоки зазвичай уникають детального моніторингу, залишаючись у «тіньовій зоні» економіки.

Теоретичне осмислення тіньових потоків капіталу включає декілька підходів. Економічний підхід акцентує увагу на тому, як тіньові потоки капіталу впливають на стабільність і ефективність фінансових ринків, створюючи нерівності, викривлення ринкових механізмів та дефіцит державних доходів. Юридичний підхід концентрується на вивченні правових аспектів, зокрема на порушеннях фінансових регуляцій, зобов’язань із прозорості та заходів боротьби з ухиленням від оподаткування. Політико-економічний підхід аналізує, як слабкість інституційного контролю, корупція

та глобалізація сприяють розвитку цих процесів. Поєднання цих підходів створює багатовимірне уявлення про тіньові потоки капіталу.

Ключовою характеристикою тіньових потоків капіталу є їх складність. Вони включають безліч джерел, які можуть варіюватися від дрібних нелегальних фінансових операцій до масштабних схем ухилення від податків великими транснаціональними корпораціями. Такі потоки часто використовують складні структури, такі як офшорні компанії, трасти та спеціалізовані фінансові інструменти, що ускладнює їх відстеження. Межі цього явища також є нечіткими, адже воно може включати як відверто злочинну діяльність, так і дії, що знаходяться на межі закону [33, с. 5].

Класифікація тіньових потоків капіталу передбачає аналіз їх різновидів залежно від джерел і цілей. Основні категорії включають потоки, спрямовані на ухилення від оподаткування, відмивання грошей, фінансування нелегальної торгівлі, а також приховування активів у офшорних юрисдикціях. Потоки, пов’язані з ухиленням від податків, зазвичай включають схеми переміщення прибутку в країни з низьким рівнем податкового навантаження. Транснаціональні корпорації часто використовують механізми трансфертного ціноутворення, завищуючи або занижуючи ціни на внутрішньогрупові операції, щоб мінімізувати податкові зобов’язання. Відмивання грошей є ще одним поширеним різновидом тіньових потоків капіталу, який передбачає процес приховування незаконного походження доходів. Цей процес включає три основні стадії: розміщення, де нелегальні доходи вводяться у фінансову систему; змішування, що полягає у їх маскуванні через серію фінансових трансакцій; і інтеграцію, коли доходи набувають легального вигляду. Для цього використовуються різні схеми, такі як придбання нерухомості, інвестиції у високоризикові активи або навіть цифрові активи, наприклад, криптовалюта.

Нелегальна торгівля, як один із аспектів тіньових потоків капіталу, включає фінансові операції, пов’язані з обігом наркотиків, зброї, людей та інших заборонених товарів. Фінансування цих процесів здійснюється через

складні мережі, які охоплюють різні країни, що робить їх особливо важкими для відстеження. Окрім цього, тіньові потоки капіталу також використовуються для обходу міжнародних санкцій, що є актуальним питанням у сучасній геополітиці.

Офшоризація економіки є ще одним компонентом тіньових потоків капіталу. Багато юридичних і фізичних осіб використовують офшорні зони для приховування активів, оптимізації податкових витрат і захисту від регуляторного контролю. Офшорні компанії, зокрема, дозволяють здійснювати анонімні фінансові операції, приховуючи справжніх власників активів. Це створює серйозні виклики для глобальних зусиль з фінансової прозорості та боротьби з фінансовими злочинами. Міжнародний характер тіньових потоків капіталу посилюється глобалізацією. Технологічний прогрес у сфері фінансів, включаючи розвиток електронних платіжних систем і криптовалют, ускладнює їх моніторинг. Ці інновації полегшують швидке і майже анонімне переміщення коштів через кордони, що значно ускладнює боротьбу з ними [28, с. 61].

Тіньові потоки капіталу є складовою глобальної економічної системи, яка все більше впливає на фінансову стабільність, економічний розвиток і динаміку міжнародних відносин. Це явище, що характеризується прихованими переміщеннями фінансових ресурсів поза офіційними каналами та регуляторним контролем, має багатовимірний вплив на економіки окремих країн і світову економіку в цілому. Теоретичний аналіз тіньових потоків капіталу дозволяє оцінити їх вплив на глобальну фінансову систему, визначити ключові механізми взаємодії з офіційними економічними процесами та окреслити виклики, які вони створюють для міжнародної співпраці.

Тіньові потоки капіталу мають глибокий вплив на глобальну фінансову систему через зміну механізмів розподілу ресурсів. Перш за все, вони підривають прозорість і ефективність міжнародних фінансових ринків. Масштабні обсяги нелегальних або напівлегальних потоків капіталу часто

сприяють штучному зростанню фінансових бульбашок або викривленню реальної вартості активів. Це створює ситуацію, коли інвестори та фінансові установи не можуть адекватно оцінити ризики, що посилює нестабільність ринків. Тіньовий капітал також призводить до зміщення інвестиційних пріоритетів, оскільки легальні джерела фінансування часто конкурують з нелегальними потоками, які не підлягають тим самим регуляторним обмеженням.

Окрім цього, тіньові потоки капіталу сприяють збільшенню нерівності у глобальній економіці. Держави з менш розвиненими інституціями та слабкими системами регулювання фінансового сектору стають найбільш уразливими до витоку капіталу. Ресурси, які могли б бути використані для інвестування у місцеву економіку, освіту, інфраструктуру чи охорону здоров'я, виводяться у офшорні зони або інші юрисдикції з низьким податковим навантаженням. Це погіршує фінансову ситуацію країн, особливо тих, які залежать від податкових надходжень для фінансування соціальних програм. Водночас більш розвинені економіки, які часто є місцем притоку таких коштів, отримують додаткові переваги у вигляді зростання капіталу, хоч і через нелегальні або напівлегальні механізми.

Вплив тіньових потоків капіталу на економічну стабільність проявляється через дестабілізацію фінансових систем. Великі обсяги нелегальних фінансових операцій, особливо у банківському секторі, створюють загрози для системного ризику. Фінансові установи, які несвідомо чи навмисно обслуговують такі операції, стають вразливими до втрати ліквідності, санкцій з боку регуляторів чи навіть повного краху. Крім того, підвищується ймовірність фінансових криз, оскільки тіньовий капітал часто є нестабільним і швидко переміщується між ринками у відповідь на економічні або політичні зміни. Глобальна економіка також відчуває вплив тіньових потоків через їх зв'язок із корупцією та злочинністю. Вони слугують каналом для відмивання грошей, фінансування терористичної діяльності та інших нелегальних операцій. Корупція, яка часто супроводжує такі потоки, підриває

інституційну довіру, перешкоджає економічному зростанню та створює додаткові витрати для суспільства. Поширення тіньових потоків капіталу також ускладнює боротьбу зі злочинністю, оскільки вони надають злочинним угрупованням фінансову підтримку, необхідну для розширення їхньої діяльності [6, с. 164].

Загальний вплив тіньових потоків капіталу на розвиток економік залежить від багатьох факторів, включаючи рівень інтеграції країни у глобальну економіку, силу її інституцій та здатність забезпечувати фінансову прозорість. Для країн, що розвиваються, ці потоки є серйозною перешкодою на шляху до сталого економічного зростання. Виведення ресурсів з цих економік підриває їхній потенціал, посилює залежність від зовнішнього фінансування та створює додаткові загрози для макроекономічної стабільності.

Тіньові потоки капіталу також створюють виклики для міжнародної співпраці у сфері фінансового регулювання. Глобалізація фінансових ринків ускладнює контроль за переміщенням капіталу через кордони, оскільки національні регулятори часто стикаються з обмеженнями у відстеженні міжнародних операцій. Нестача уніфікованих стандартів і правил, які регулюють боротьбу з нелегальними фінансовими потоками, дозволяє тіньовому капіталу ефективно уникати регуляторного впливу. Це, у свою чергу, потребує посилення міжнародних зусиль, спрямованих на гармонізацію фінансових правил, розвиток механізмів обміну інформацією між країнами та забезпечення підзвітності фінансових інститутів.

1.2. Причини виникнення та розвитку тіньових потоків капіталу

Тіньові потоки капіталу виникають і розвиваються внаслідок низки взаємопов’язаних факторів, які кореняться в регуляторних прогалинах, недоліках інституційних систем і стимулюючих механізмах, таких як податкові переваги та офшорні юрисдикції. Це складне явище, яке впливає на національні економіки та міжнародну фінансову систему, формуючи

паралельні фінансові потоки, що діють поза межами офіційного контролю та регулювання. Аналіз причин, що лежать в основі тіньових потоків капіталу, потребує комплексного підходу, з урахуванням як слабких місць у законодавчих системах, так і стимулів для економічних суб'єктів уникати оподаткування або використовувати слабкі місця глобальної фінансової системи.

Регуляторні прогалини є однією з основних причин виникнення тіньових потоків капіталу. Недосконалість законодавчих систем, відсутність єдиних стандартів і механізмів контролю, а також слабка інституційна спроможність сприяють тому, що фінансові потоки легко виходять поза межі офіційного регулювання. У глобальному контексті існує значна асиметрія між різними юрисдикціями щодо правил фінансового контролю, вимог до прозорості та рівня боротьби з ухиленням від оподаткування. Такі відмінності дозволяють суб'єктам економічної діяльності використовувати найбільш сприятливі з точки зору регуляції умови для приховування своїх фінансових операцій. Це явище відоме як регуляторний арбітраж, коли економічні агенти свідомо вибирають юрисдикції, які пропонують нижчий рівень контролю або більш сприятливі умови для фінансових операцій [25, с. 60].

Існує також проблема слабкості національних регуляторних органів у багатьох країнах. Уряди, які стикаються з браком ресурсів, досвіду чи політичної волі для забезпечення належного фінансового контролю, часто стають жертвами витоку капіталу. Це особливо актуально для країн, що розвиваються, де інституційна слабкість поєднується з високим рівнем корупції. У таких умовах регуляторні органи можуть стати інструментом для приховування незаконних операцій замість того, щоб боротися з ними. Крім того, глобалізація економіки ускладнює контроль над фінансовими потоками, оскільки національні регулятори часто не мають доступу до інформації про транснаціональні операції.

Ще одним аспектом є відсутність ефективної міжнародної співпраці у сфері регулювання фінансових потоків. Незважаючи на те, що існують

міжнародні ініціативи, спрямовані на боротьбу з ухиленням від оподаткування, такі як Форум з прозорості та обміну інформацією для податкових цілей, їхня ефективність обмежується через недостатнє впровадження у національні законодавства. Різні країни мають неоднакові інтереси у цій сфері, і часто ті, хто отримує вигоду від притоку тіньового капіталу, блокують впровадження суворих заходів.

Податкові стимули є ще одним потужним чинником, який сприяє розвитку тіньових потоків капіталу. Високі податкові ставки у поєднанні зі складними податковими системами створюють економічний стимул для суб'єктів економіки шукати способи мінімізувати свої податкові зобов'язання. Це призводить до використання різноманітних схем ухилення від оподаткування, включаючи використання офшорних юрисдикцій, трансфертного ціноутворення та прихованих фінансових операцій. Офшорні зони, які пропонують низькі або нульові податкові ставки, виступають привабливим варіантом для розміщення капіталу. Такі юрисдикції надають можливість створювати анонімні компанії, приховувати справжніх власників активів і уникати податкового контролю у країні походження капіталу.

Транснаціональні корпорації використовують складні фінансові механізми для оптимізації податкових витрат. Трансфертне ціноутворення, що полягає у завищенні або заниженні цін на товари та послуги у внутрішньогрупових транзакціях, дозволяє штучно переміщувати прибуток у країни з низькими податковими ставками. Це не тільки знижує податкові надходження у країнах, де відбувається фактична економічна діяльність, але й створює несправедливу конкуренцію між корпораціями та локальними підприємствами, які не мають доступу до таких схем [18, с. 5].

Індивідуальні платники податків активно використовують тіньові механізми для приховування доходів. Створення офшорних рахунків та трастів дозволяє забезпечити анонімність і уникати сплати податків на доходи, отримані за кордоном. Крім того, податкові системи багатьох країн мають прогалини, які дозволяють використовувати легальні, але неетичні способи

зниження податкових зобов'язань. Це часто пов'язано з недостатньо жорсткими правилами щодо контролю за міжнародними фінансовими операціями. Розвиток тіньового капіталу також стимулюється політикою, що сприяє зниженню витрат на регулювання. Уряди країн, що прагнуть залучити іноземний капітал, іноді послаблюють податкові та регуляторні вимоги, що робить їхню юрисдикцію привабливою для розміщення тіньових фінансових потоків. Цей процес створює конкуренцію між країнами за капітал, яка часто супроводжується подальшим послабленням регуляторних норм і посилює тенденцію до офшоризації економіки.

Корупція та економічна нестабільність є фундаментальними чинниками, які стимулюють розвиток тіньових потоків капіталу, створюючи сприятливе середовище для нелегальних фінансових операцій. Ці явища взаємопов'язані та посилюють одне одного, формуючи цикл, у якому політичні та економічні кризи призводять до зростання корупційних практик, а корупція, своєю чергою, підриває стабільність інституцій і економічну безпеку. Аналіз ролі цих факторів вимагає врахування як внутрішніх характеристик національних економік, так і глобальних процесів, які впливають на розподіл фінансових потоків.

Корупція є складним соціально-економічним явищем, яке проникає у всі рівні суспільного життя і стає ключовим драйвером тіньових фінансових процесів. Вона сприяє створенню умов, за яких фінансові ресурси відводяться з легальної економіки у нелегальні канали. Корупційні схеми включають широкий спектр дій: від дрібних зловживань, таких як хабарництво в державних органах, до масштабних фінансових махінацій, які охоплюють транснаціональні корпорації та міжнародні фінансові інституції. Особливу роль відіграють корупційні практики у фінансовому секторі, де нечесні чиновники сприяють ухиленню від оподаткування, відмиванню грошей та переміщенню незаконно отриманих доходів у офшорні зони [46, с. 15].

Ключовим аспектом впливу корупції на розвиток тіньових потоків капіталу є її здатність підривати інституційну довіру та знижувати

ефективність державного регулювання. Корумповані посадовці, отримуючи вигоду від нелегальних операцій, навмисно послаблюють регуляторні норми у законодавстві, які використовуються для виведення капіталу. Це не лише спотворює механізми розподілу ресурсів у національних економіках, але й створює передумови для поглиблення нерівності та соціальної напруженості. Крім того, наявність корупційних зв'язків між державними установами і приватними структурами ускладнює боротьбу з тіньовими потоками, оскільки система самовідтворює себе, захищаючи нелегальні інтереси.

Економічна нестабільність є ще одним значним фактором, який стимулює розвиток тіньових фінансових потоків. Країни, які перебувають у стані економічних криз, стають особливо вразливими до нелегальних фінансових операцій. В умовах інфляції, валютної девальвації або зростання державного боргу економічні суб'єкти часто шукають способи збереження своїх активів, що включає переведення капіталу у стабільніші юрисдикції. Це створює сприятливе середовище для ухилення від оподаткування та використання офшорних зон.

Політична нестабільність також відіграє значну роль у посиленні тіньових процесів. Війни, революції, внутрішні конфлікти і політичні кризи призводять до ослаблення державних інституцій, зменшення рівня контролю за фінансовими потоками та зростання рівня корупції. У таких умовах нелегальні фінансові операції стають звичайною практикою, оскільки уряди не здатні ефективно контролювати економічну діяльність. Крім того, у ситуаціях політичного хаосу зростає ризик використання державних ресурсів для особистого збагачення політичних еліт, що ще більше посилює фінансову непрозорість і сприяє розвитку тіньового капіталу [40, с. 49].

Тіньові потоки капіталу також пов'язані з механізмами фінансування корупції у державному секторі. Великі суми грошей, отримані через незаконні державні контракти, «відкати» або продаж державних ресурсів, часто виводяться за кордон. Офшорні юрисдикції, які пропонують анонімність і мінімальний регуляторний контроль, стають місцем приховування таких

коштів. Це створює додатковий фінансовий тиск на економіку, оскільки ресурси, які могли б бути використані для економічного розвитку, вилучаються з офіційного обігу.

1.3. Загрози, що створюють тіньові потоки капіталу

Тіньові потоки капіталу створюють серйозні загрози для економік країн та глобальної фінансової системи, впливаючи на економічну стабільність, зменшуючи податкові надходження, викривлюючи ринкові механізми та сприяючи зростанню нерівності. Ці явища пов'язані зі складними фінансовими процесами, які уникають регуляторного контролю і знаходяться поза межами офіційної економіки. Наслідки цього явища мають далекосяжний характер, знижуючи ефективність національних економік, підриваючи фінансову безпеку та створюючи передумови для глобальних криз [43, с. 264].

Однією з основних економічних загроз, пов'язаних із тіньовими потоками капіталу, є зниження надходжень до державних бюджетів. Капітал, що виводиться у тіньовий сектор або офшорні зони, уникає оподаткування, позбавляючи державу ресурсів для фінансування соціальних програм, інфраструктури, охорони здоров'я та освіти. Транснаціональні корпорації та заможні фізичні особи часто використовують складні фінансові схеми, такі як трансфертне ціноутворення, щоб штучно зменшити податкові зобов'язання. Це створює додатковий тягар на середній та малий бізнес, який не має доступу до таких механізмів і змушений компенсувати втрати бюджету через вищі податкові ставки або обмеження державного фінансування.

Тіньові потоки капіталу викривлюють ринкові механізми, створюючи нерівні умови для конкуренції. Економічні суб'єкти, які беруть участь у тіньових фінансових операціях, отримують конкурентні переваги, адже їм вдається знизити витрати через уникнення оподаткування чи регуляторних обмежень. Це посилює нерівність між компаніями, оскільки легальні учасники ринку не можуть конкурувати на тих самих умовах. Водночас тіньові потоки капіталу сприяють концентрації багатства у руках вузького кола осіб,

поглиблюючи економічну та соціальну нерівність. Ресурси, що могли б використовуватися для розвитку суспільства, опиняються у приватних руках або виводяться у юрисдикції з мінімальним регуляторним контролем.

Зростання економічної нерівності, яке супроводжує тіньові фінансові потоки, має серйозні соціальні наслідки. Відсутність справедливого розподілу ресурсів підриває довіру до державних інституцій, посилює соціальну напруженість та створює передумови для політичної нестабільності. Уряди країн, що розвиваються, особливо вразливі до таких наслідків, оскільки вони втрачають значні обсяги капіталу, які могли б бути використані для інвестування у економічний розвиток.

Тіньові потоки капіталу несуть значну загрозу фінансовій безпеці, адже часто використовуються як інструмент для легалізації доходів, отриманих шляхом протизаконних дій, таких як корупція, незаконна торгівля чи інші кримінальні діяння. Через складний процес відмивання грошей злочинні угруповання отримують можливість ввести нелегально здобуті кошти у легальний фінансовий обіг, маскуючи їхнє походження та створюючи ілюзію правомірності. Для досягнення цього використовуються витончені механізми, що включають застосування офшорних компаній, трастових структур чи цифрових активів, які сприяють приховуванню слідів транзакцій та унеможливлюють просте відстеження джерел походження капіталу. Такі інструменти дозволяють забезпечити високий рівень анонімності, створюючи ефективні схеми уникнення фінансового контролю. Офшорні юрисдикції надають платформи для реєстрації компаній, які функціонують як буфер між злочинним джерелом капіталу та легальною економікою, що мінімізує ризик викриття [32, с. 69].

Трасти, своєю чергою, додають додатковий рівень прихованості, оскільки передбачають передачу активів у керування третім особам, фактично унеможливлюючи встановлення прямого зв’язку між кінцевим вигодоодержувачем і капіталом. Крім того, цифрові активи, включаючи криптовалюти, надають додаткові можливості для збереження

конфіденційності фінансових операцій завдяки їх децентралізованій природі та відсутності єдиного регулятора, що значно ускладнює відстеження таких транзакцій. Усі ці механізми працюють разом, створюючи потужну систему, яка дозволяє злочинним структурам впливати на фінансові системи та обходити механізми контролю, які покликані забезпечувати прозорість фінансових потоків.

Тіньові потоки капіталу також сприяють фінансуванню тероризму та організованої злочинності. Глобалізована фінансова система надає можливість терористичним групам отримувати та переміщувати фінансові ресурси через нелегальні канали, які важко відстежити навіть найсучаснішими методами моніторингу. Фінансування тероризму через тіньові фінансові механізми створює загрозу для міжнародної безпеки, посилюючи ризики для економічної стабільності та глобального порядку.

Нестабільність фінансових ринків також є наслідком впливу тіньових потоків капіталу. Великі обсяги нелегальних фінансових операцій, які не піддаються регуляторному контролю, можуть викликати коливання цін на ринках активів та створювати ризики для системної стабільності. Тіньовий капітал, який швидко переміщується між ринками у пошуках максимальної прибутковості, може спричиняти різкі зміни ліквідності та цінових трендів, що ускладнює планування і прогнозування для легальних учасників ринку. Це також посилює уразливість ринків до фінансових криз, оскільки нелегальні фінансові потоки, як правило, є менш стабільними та прогнозованими. Тіньові потоки капіталу підривають зусилля міжнародної спільноти у створенні прозорої та стабільної фінансової системи. Незважаючи на численні ініціативи, такі як автоматичний обмін податковою інформацією або посилення вимог до прозорості фінансових операцій, тіньові потоки залишаються серйозною загрозою для глобальної економіки. Нестача координації між країнами, відсутність уніфікованих стандартів та слабка інституційна спроможність окремих держав дозволяють тіньовому капіталу продовжувати розвиватися [4, с. 5].

1.4. Методи виявлення тіньових потоків капіталу.

Виявлення тіньових потоків капіталу є однією з найскладніших задач сучасної фінансової системи. Цей процес вимагає використання інтегрованих підходів, які поєднують технологічні інновації, аналітичні методи, міжнародну співпрацю та нормативно-правову гармонізацію. Сучасна боротьба з нелегальними фінансовими потоками включає як аналіз даних і фінансової звітності, так і впровадження міжнародних стандартів, які забезпечують координацію дій між країнами. Ці заходи спрямовані на забезпечення прозорості фінансових операцій, виявлення підозрілих схем і підвищення відповідальності суб'єктів економічної діяльності [9, с. 18].

Аналіз даних і фінансової звітності є одним із ключових методів для виявлення тіньових потоків капіталу. Сучасні інформаційні технології дозволяють збирати та обробляти великі обсяги даних з різних джерел, включаючи податкові декларації, банківські звіти та фінансові транзакції. Використання методів фінансової аналітики забезпечує можливість виявлення аномалій у поведінці економічних суб'єктів. Зокрема, алгоритми машинного навчання та штучного інтелекту дозволяють ідентифікувати підозрілі транзакції, які можуть бути пов'язані з ухиленням від оподаткування, відмиванням грошей або фінансуванням незаконної діяльності. Ці методи базуються на аналізі типових фінансових патернів, виявленні розбіжностей між задекларованими доходами та фактичними витратами, а також оцінці ризиків, пов'язаних із певними фінансовими операціями.

Перевірка податкових декларацій є ще одним інструментом для боротьби з тіньовими потоками капіталу. Ефективний контроль за податковою звітністю дозволяє виявляти приховані доходи, використання офшорних схем та інших способів ухилення від оподаткування. Зокрема, автоматизація процесів перевірки декларацій забезпечує можливість швидкого аналізу великого масиву інформації, що значно знижує витрати часу та людських ресурсів. Крім того, міжвідомча координація та обмін інформацією між

податковими органами і фінансовими установами дозволяють забезпечити більш ефективний контроль за фінансовою діяльністю суб'єктів економіки.

Моніторинг підозрілих транзакцій є ще одним критично важливим аспектом у виявленні тіньових потоків. Банки та інші фінансові установи мають зобов'язання повідомляти про транзакції, які відповідають певним критеріям ризику. Ці критерії включають операції на великі суми, часті перекази в офшорні юрисдикції, а також використання незвичайних платіжних інструментів. Система моніторингу транзакцій часто базується на програмному забезпеченні, яке автоматично відзначає підозрілі операції для подальшого аналізу. Крім того, законодавство багатьох країн вимагає від фінансових установ зберігати детальну інформацію про клієнтів і їхню фінансову діяльність, що створює передумови для більш ефективного контролю [17, с. 29].

Впровадження міжнародних стандартів є важливим елементом боротьби з тіньовими потоками капіталу, оскільки глобальний характер фінансових операцій вимагає координації зусиль між країнами. Міжнародні організації, такі як Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), відіграють ключову роль у розробці стандартів, спрямованих на підвищення прозорості фінансової системи. Стандарти FATF охоплюють широкий спектр заходів, включаючи обов'язкову ідентифікацію клієнтів фінансових установ, створення ефективних механізмів моніторингу транзакцій і обмін інформацією між країнами.

Співпраця між країнами є важливим компонентом у боротьбі з тіньовими потоками капіталу. Оскільки фінансові злочини часто мають транснаціональний характер, успіх регулювання залежить від здатності країн ділитися інформацією та координувати дії. Автоматичний обмін податковою інформацією, який був запроваджений у межах багатосторонніх угод, дозволяє податковим органам отримувати доступ до даних про фінансові рахунки громадян у інших юрисдикціях. Це значно ускладнює використання офшорних зон для приховування доходів і відмивання грошей. Дотримання

міжнародних стандартів сприяє створенню єдиних правил гри для всіх учасників фінансового ринку. Уніфікація вимог до прозорості фінансових операцій, посилення відповідальності фінансових установ та обмеження можливостей для регуляторного арбітражу допомагають зменшити масштаби тіньових потоків. Крім того, міжнародні стандарти створюють правові основи для застосування санкцій до країн, які не виконують своїх зобов'язань у боротьбі з нелегальними фінансовими потоками.

Використання сучасних технологій для виявлення тіньових потоків капіталу стає невіддільною частиною фінансової безпеки та боротьби з нелегальними фінансовими операціями. Інтеграція інноваційних рішень, таких як штучний інтелект, блокчейн та аналіз великих даних, дозволяє значно підвищити ефективність виявлення підозрілих схем і забезпечує можливість відстеження складних фінансових механізмів, що використовуються для ухилення від оподаткування, відмивання грошей чи фінансування незаконної діяльності. Ці технології є основою для створення сучасних інструментів контролю за фінансовими потоками, забезпечуючи глибший аналіз, швидкість реагування та високу точність [12, с. 59].

Штучний інтелект є одним із найперспективніших інструментів у боротьбі з тіньовими потоками капіталу. Завдяки своїй здатності обробляти великі обсяги даних, штучний інтелект може ідентифікувати аномалії у фінансових операціях, які вказують на потенційно підозрілу діяльність. Використання алгоритмів машинного навчання дозволяє системам самостійно адаптуватися до нових форм і методів ухилення від регулювання, що робить їх ефективними навіть у динамічному середовищі. Алгоритми аналізують поведінкові моделі клієнтів, структуру транзакцій, частоту і суми операцій, а також їхній контекст, виявляючи відхилення, які можуть свідчити про приховану діяльність. Штучний інтелект також може використовуватися для побудови прогнозів щодо ймовірних ризиків, що дозволяє фінансовим установам і регуляторам швидше реагувати на можливі загрози.

Блокчейн-технологія забезпечує новий рівень прозорості у відстеженні фінансових потоків. Її ключова характеристика — децентралізована та незмінна структура даних — дозволяє створювати надійні реєстри транзакцій, доступ до яких мають уповноважені сторони. Блокчейн дозволяє фіксувати всі етапи фінансових операцій, що значно ускладнює приховування нелегальних потоків. Завдяки своїй прозорості ця технологія забезпечує можливість відстеження історії кожної транзакції до її джерела, що є особливо корисним для боротьби з відмиванням грошей та ухиленням від оподаткування. Крім того, блокчейн можна використовувати для автоматизації виконання фінансових контрактів через смарт-контракти, що знижує ризик маніпуляцій і шахрайства.

Технології аналізу великих даних (Big Data) надають нові можливості для комплексного моніторингу фінансових потоків. Обробка великих масивів інформації з різних джерел, включаючи банківські звіти, податкові декларації, транзакційні дані та інші фінансові документи, дозволяє створити детальний профіль кожного суб’єкта економічної діяльності. Big Data дозволяє поєднувати різні типи даних, аналізувати їх у реальному часі та виявляти складні схеми ухилення від регулювання. Використання таких технологій значно підвищує ефективність роботи контролюючих органів, забезпечуючи доступ до структурованої та достовірної інформації, необхідної для прийняття рішень.

Комбінація технологій штучного інтелекту, блокчейну та Big Data створює синергетичний ефект, який дозволяє вирішувати найскладніші завдання у сфері фінансової безпеки. Наприклад, штучний інтелект може аналізувати дані, отримані з блокчейну, і визначати потенційно ризиковані транзакції, тоді як Big Data забезпечує необхідний контекст для оцінки цих ризиків. Водночас використання таких технологій вимагає значних інвестицій у розвиток інфраструктури, забезпечення кібербезпеки та підготовку кваліфікованих кадрів. Це створює додаткові виклики для країн, які не мають достатніх ресурсів для впровадження сучасних технологій.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ

2.1. Міжнародні масштаби тіньових потоків капіталу

Тіньові потоки капіталу, які також називають нелегальними фінансовими потоками, є багатогранним явищем, що охоплює широкий спектр незаконних фінансових операцій. Ці потоки включають приховування доходів, ухилення від сплати податків, корупцію, відмивання грошей, незаконну торгівлю та інші нелегальні транзакції, які обходять офіційні економічні системи. Оцінка масштабів і вартості цих потоків на глобальному рівні вимагає врахування численних факторів, зокрема різноманітності джерел їх походження, механізмів реалізації, маршрутів і регіональних особливостей. Глибше розуміння цієї проблеми дозволяє аналізувати її вплив на глобальну економіку, суспільство та фінансову стабільність [2, с. 5].

Дослідження проведені міжнародними організаціями, такими як Глобальна фінансова доброчесність (Global Financial Integrity), Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк, дозволили оцінити приблизні обсяги тіньових потоків капіталу. Останні оцінки свідчать, що щорічні нелегальні фінансові потоки в глобальному масштабі можуть становити від 1 до 1,6 трильйона доларів США. Цей діапазон відображає складність їх оцінки через непрозорість таких операцій та обмеженість доступу до даних. Дослідження показують, що основними джерелами походження тіньових потоків капіталу є такі чинники, як ухилення від сплати податків транснаціональними корпораціями, зловживання трансфертним ціноутворенням, корупційні схеми, які включають державних службовців, незаконна торгівля, включно з обігом наркотиків, зброї та людським капіталом, а також незаконне виведення доходів із країн, що розвиваються, з використанням офшорних юрисдикцій. У багатьох випадках ці потоки створюються через взаємодію легальних і

нелегальних фінансових механізмів, що робить їх ідентифікацію та контроль особливо складними.

Міжнародні масштаби тіньових потоків капіталу свідчать про їх значний вплив на країни з різними рівнями економічного розвитку. У країнах, що розвиваються, нелегальні фінансові потоки досягають вражаючих масштабів і створюють серйозні проблеми для економічного зростання. За даними досліджень, проведених за останні три роки, понад 20% зовнішньоторговельного обсягу країн Африки, Латинської Америки та Південно-Східної Азії є потенційно нелегальними. Такі країни втрачають значні податкові надходження, які могли б використовуватися для фінансування освіти, охорони здоров'я та інфраструктури. Ці втрати призводять до поглиблення соціальної нерівності та зниження рівня життя.

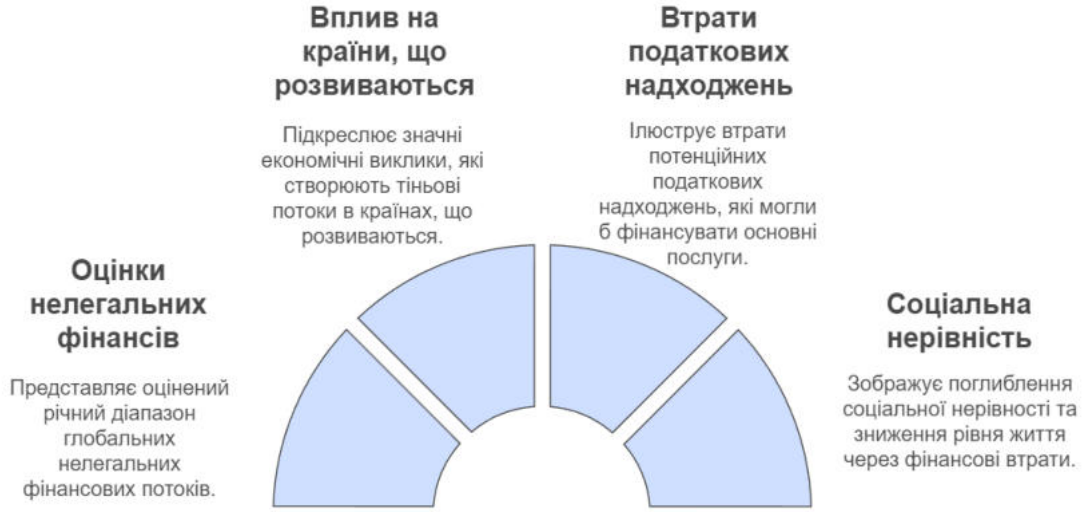

Рис. 2.1 Глобальні тіньові фінансові потоки

Розвинені країни також значною мірою зазнають впливу тіньових потоків капіталу. Вони стають як джерелом, так і місцем призначення цих потоків. У багатьох випадках багаті індивіди та корпорації використовують складні юридичні структури, щоб ухилятися від сплати податків, сприяючи створенню сприятливих умов для переміщення капіталу до податкових гаваней. За оцінками, щорічні втрати податкових надходжень у країнах-членах Європейського Союзу становлять близько 50–70 мільярдів євро, що

еквівалентно фінансуванню великих соціальних або інфраструктурних програм [22, с. 11].

Тіньові потоки капіталу через офшори, банківські установи та інші інструменти здійснюються складними маршрутами, які забезпечують переміщення коштів між різними юрисдикціями, приховування їхнього походження та уникнення нагляду з боку регуляторів. Основними точками концентрації таких потоків є офшорні юрисдикції, які забезпечують високий рівень конфіденційності та сприятливі податкові умови. Ці юрисдикції використовують складні юридичні механізми, що дозволяють приховувати реальних власників активів і уникати податкових зобов'язань. Офшори, такі як Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Сінгапур, Люксембург та Швейцарія, виступають основними пунктами призначення для нелегальних потоків капіталу, залучаючи значні суми через низькі податкові ставки або повну їх відсутність. У цих зонах зосереджуються активи, які згодом реінвестуються в легальну економіку або зберігаються в умовах максимальної секретності.

Переміщення капіталу здійснюється через банківські установи, які грають ключову роль у забезпеченні ліквідності й зручності переказів. Банківські рахунки в офшорних зонах часто використовуються для створення мережі транзакцій, що ускладнюють виявлення джерела коштів. У багатьох випадках використовуються кореспондентські банківські рахунки, які забезпечують доступ до міжнародних фінансових ринків через банківські мережі. Такі рахунки дозволяють здійснювати транзакції між країнами, які мають різні рівні регуляторного нагляду. Часто у схемах використовуються багатоступеневі транзакції, коли гроші проходять через кілька юрисдикцій, що ускладнює їхнє відстеження навіть для досвідчених фінансових аналітиків. Додатково до цього банківські послуги поєднуються з використанням спеціальних трастових структур або фіктивних компаній, створених для подальшого приховування капіталу.

Однією з найпоширеніших схем є маніпулювання трансфертним ціноутворенням у міжнародних корпораціях. У цій схемі штучно завищуються або занижуються ціни на товари та послуги між дочірніми компаніями, розташованими в різних юрисдикціях, для перенесення прибутків до зон із низькими податковими ставками. Корпорації створюють дочірні підприємства в офшорах, які не займаються реальною економічною діяльністю, але обслуговують фінансові потоки. В результаті доходи виводяться з країн із високим рівнем оподаткування до зон із низькими податками, де вони залишаються поза увагою місцевих податкових органів [7, с. 164].

Рис. 2.2 Переміщення капіталу через банки

Офшорні юрисдикції або податкові гавані відіграють ключову роль у тіньових потоках капіталу. Дані показують, що понад 30% світового багатства зберігається в офшорах, де податкові ставки мінімальні або зовсім відсутні. Найпопулярнішими місцями для розміщення капіталу є Швейцарія, Кайманові Острови, Люксембург, Багамські острови та Сінгапур. Ці юрисдикції пропонують правові механізми, які дозволяють приховувати справжніх

власників активів, ускладнюючи спроби урядів стягнути податки або здійснити правове переслідування. Ключовою особливістю тіньових потоків капіталу є їх тісний зв'язок із фінансовими злочинами. Корупція, що передбачає отримання неправомірної вигоди з боку державних службовців, є одним із основних джерел таких потоків. Уряди деяких країн часто стають жертвами корупційних схем, які передбачають переказ коштів на рахунки, відкриті в іноземних банках. Окрім цього, незаконна торгівля, включаючи торгівлю наркотиками, зброєю та людьми, генерує значні обсяги нелегальних фінансових потоків, які згодом виводяться через фінансові установи, що забезпечують відмивання грошей.

Додатковим інструментом є міжнародна торгівля, яка створює можливості для фальсифікації торговельних операцій. Ці схеми передбачають підробку рахунків-фактур, маніпулювання умовами контрактів і використання фіктивних компаній. Торгівельна місія, коли товари продаються за завищеними або заниженими цінами, дозволяє створювати ілюзію легальності транзакцій і приховувати фактичні обсяги капіталу. Такі схеми часто поєднуються з нелегальним переміщенням грошей через готівкові операції або криптовалюту, що додає анонімності транзакціям.

Криптовалюти стають новим інструментом для переміщення тіньового капіталу, забезпечуючи анонімність і децентралізований характер транзакцій. Використання блокчейн-технології дозволяє проводити швидкі міжнародні перекази без участі банків, що ускладнює контроль і регуляцію з боку державних органів. Децентралізовані фінансові платформи створюють додаткові можливості для легалізації коштів через складні механізми обміну, стейкінгу та децентралізованого кредитування. Широке використання біткоїнів та інших криптовалют, а також нових інструментів, таких як стейблкоїни, забезпечує стабільність і високу ліквідність нелегальних активів.

Регіональні відмінності у тіньових потоках капіталу є важливим аспектом глобальної економіки, який формується під впливом соціально-економічних, політичних, культурних та інституційних чинників, характерних

для кожного регіону. У розвинених країнах, країнах, що розвиваються, та малорозвинених економіках тіньові потоки капіталу мають суттєві відмінності за своїми масштабами, структурою та наслідками, що впливають на економічну стабільність, державні доходи та соціальну справедливість [36, с. 10].

У розвинених країнах тіньові потоки капіталу часто пов'язані з оптимізацією податкового навантаження, уникненням регуляторних обмежень та переміщенням коштів у юрисдикції з більш сприятливим податковим кліматом. Високий рівень фінансової глобалізації та доступність сучасних фінансових інструментів дають можливість корпораціям і фізичним особам виводити значні обсяги капіталу через складні схеми з використанням офшорних зон, трастів, а також трансфертного ціноутворення. Такі країни як США, Німеччина, Велика Британія та інші розвинені економіки часто стають не тільки джерелами тіньових потоків капіталу, але й місцями, де ці кошти акумулюються у формі інвестицій у фінансові активи, нерухомість чи інші цінні ресурси. При цьому регуляторні органи розвинених країн часто запроваджують складні механізми моніторингу та боротьби з незаконним відтоком капіталу, але ефективність цих заходів залишається обмеженою через міжнародну природу фінансових операцій та політичні інтереси, що часто конфліктують із цілями прозорості.

Країни, що розвиваються, стикаються з іншими викликами, пов'язаними з тіньовими потоками капіталу. Тут основними причинами відтоку капіталу є корупція, нестабільність правової системи, високий рівень злочинності та відсутність ефективних механізмів регулювання. Залучення іноземних інвестицій у таких країнах часто супроводжується створенням умов для незаконного виведення прибутків через офшори чи фіктивні компанії. Значна частина відтоку капіталу пов'язана з використанням «сірих» схем, таких як завищення вартості імпорту чи заниження експорту, фіктивні позики, фінансові махінації через підставні рахунки. Такі операції підривають економічний розвиток країн, що розвиваються, оскільки вони позбавляють

бюджети значних доходів, необхідних для інфраструктурного розвитку, охорони здоров'я та освіти. Крім того, тіньові потоки капіталу з цих країн часто спрямовуються у розвинені економіки, що створює дисбаланс у глобальній фінансовій системі та посилює нерівність між країнами.

У малорозвинених економіках тіньові потоки капіталу часто мають ще більш руйнівний характер. Через низький рівень інституційного розвитку, слабку правову базу та обмежені ресурси для боротьби з корупцією ці країни стають вразливими до масового відтоку капіталу. Основними джерелами тіньових потоків у таких країнах є нелегальна торгівля, корупція у державному секторі та діяльність транснаціональних корпорацій, які експлуатують природні ресурси, залишаючи країни-експортери з мінімальними доходами. Втрата капіталу у таких масштабах значно обмежує можливості для економічного зростання, сприяє соціальній нестабільності та залежності від зовнішньої допомоги. Крім того, в таких економіках часто відсутні навіть базові механізми контролю за фінансовими потоками, що ускладнює будь-які спроби протидіяти цьому явищу [24, с. 105].

Тіньові потоки капіталу також відрізняються за своїм спрямуванням і структурою. У розвинених країнах основний акцент робиться на мінімізації податкового навантаження та створенні умов для оптимізації витрат через легальні, але непрозорі механізми. Це може включати використання податкових угод, які дозволяють знижувати ставки корпоративного податку, або створення офшорних компаній для приховування справжніх доходів. У країнах, що розвиваються, переважає нелегальний відтік капіталу, часто пов'язаний із корупційними схемами та уникненням державного регулювання. Малорозвинені економіки, навпаки, часто слугують транзитними зонами для переміщення нелегального капіталу через слабкість місцевих фінансових систем та відсутність міжнародного контролю.

2.2. Вивчення впливу тіньових потоків на економіки різних країн

Тіньові потоки капіталу створюють серйозну загрозу для фінансової стабільності держав, суттєво зменшуючи податкові надходження та обмежуючи можливості державного фінансування. Ця проблема охоплює широкий спектр механізмів, таких як ухилення від сплати податків, незаконний відтік капіталу та корупційні схеми. У різних країнах масштаби цих втрат варіюються залежно від рівня економічного розвитку, інституційної спроможності та ефективності податкової системи. Вивчення цієї проблеми дає змогу зрозуміти не лише економічні наслідки, але й структурні чинники, які сприяють посиленню тіньової економіки [30, с. 5].

Основними механізмами втрат державних доходів є ухилення від сплати податків великими корпораціями та фізичними особами через використання офшорних зон, непрозоре трансфертне ціноутворення, зловживання міжнародними угодами про уникнення подвійного оподаткування. За даними дослідження Міжнародного валютного фонду (МВФ), щорічні втрати глобальної економіки через ухилення від сплати корпоративного податку оцінюються у 500–600 мільярдів доларів США. У розвинених країнах ці втрати часто виражаються у формі зниження податкових ставок та перенесення прибутків у юрисдикції з низьким податковим навантаженням.

Втрата податкових надходжень через тіньові потоки капіталу також супроводжується зниженням ефективності державного управління. Корупція, яка часто є ключовим елементом у таких схемах, підриває довіру до державних інституцій, сприяє поширенню нерівності та знижує інвестиційну привабливість. Наприклад, згідно з даними Transparency International, країни з високим рівнем корупції втрачають до 50% своїх потенційних податкових надходжень. Це особливо актуально для економік Африки на південь від Сахари, де масштаби незаконного відтоку капіталу оцінюються в 88 мільярдів доларів щороку, що перевищує обсяги офіційної міжнародної допомоги регіону.

Скорочення державних доходів через тіньові потоки капіталу призводить до зменшення інвестицій у ключові сектори економіки, такі як освіта, охорона здоров'я, транспортна інфраструктура. За оцінками ОЕСР, кожен долар, втрачений через ухилення від сплати податків, може забезпечити створення додаткових 0,2–0,5 долара ВВП у вигляді соціальних та інфраструктурних інвестицій. Наприклад, країни Латинської Америки стикаються з постійним дефіцитом державного фінансування, що пов'язано з втратою до 4% ВВП через ухилення від сплати податків. Це суттєво обмежує їхню здатність реалізувати програми соціального розвитку та знижує рівень життя населення [13, с. 30].

Таблиця 2.1

Оцінка втрат податкових надходжень у вибраних регіонах світу через тіньові потоки капіталу

Регіон	Оцінка втрат (млрд доларів США на рік)	Частка ВВП (%)
Африка південніше Сахари	88	3–5%
Латинська Америка	120	4–6%
Азія	150	2–4%
Розвинені країни	250	1–2%
Глобально	600	2–3%

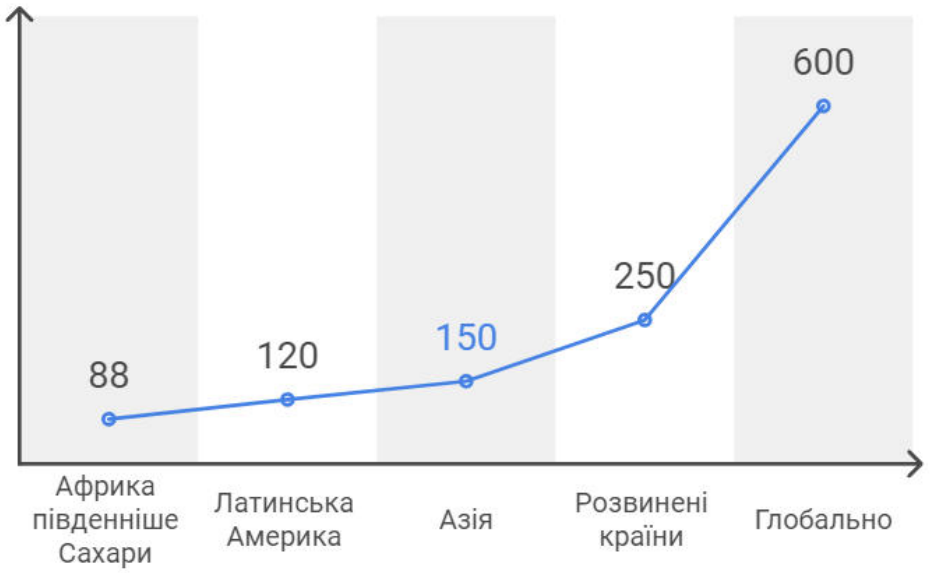

Рис. 2.3 Оцінка щорічних втрат податкових надходжень за регіонами

Тіньові потоки капіталу також впливають на структуру податкових систем, стимулюючи зростання непрямих податків, які мають регресивний характер. Замість того, щоб компенсувати втрати через прогресивне оподаткування, уряди часто підвищують податки на споживання, що створює додатковий тиск на малозабезпечені верстви населення. Такі політики збільшують соціальну нерівність, знижуючи споживчий попит і сповільнюючи економічне зростання [20, с. 10].

Дослідження Світового банку показують, що боротьба з тіньовими потоками капіталу може забезпечити значне зростання державних доходів. У 2017 році глобальна ініціатива BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) була спрямована на скорочення практик ухилення від оподаткування багатонаціональними корпораціями. За попередніми оцінками, її реалізація дозволила зменшити втрати державних доходів на 5–15% у країнах-учасницях. Проте такі ініціативи потребують тісної міжнародної співпраці, оскільки складність транснаціональних фінансових схем ускладнює відстеження та регулювання потоків капіталу. Скорочення податкових надходжень через тіньові потоки капіталу створює значні ризики для сталого розвитку та економічної безпеки держав. Відновлення контролю над незаконними потоками капіталу є ключовим завданням для міжнародної спільноти. Ефективна боротьба з ухиленням від сплати податків та незаконним відтоком коштів потребує комплексних заходів, включаючи зміцнення інституційної спроможності, посилення міжнародної співпраці та підвищення прозорості фінансових операцій. Лише так можна мінімізувати втрати державних доходів, сприяти економічному розвитку та забезпечити справедливий розподіл ресурсів у глобальному масштабі.

Тіньові потоки капіталу значно впливають на зростання економічної нерівності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Механізми, через які ці потоки сприяють збільшенню розриву між багатими і бідними, є складними і багатофакторними. Основною причиною цього явища є той факт, що тіньові фінансові операції найчастіше доступні багатим індивідам, великим

корпораціям і політичним елітам, тоді як більшість населення залишається позбавленою доступу до таких фінансових інструментів. Це створює ситуацію, в якій багаті можуть легально або нелегально ухилятися від податків, переводити капітал в офшори та уникати регуляторного нагляду, збільшуючи свої статки, у той час як середній і низький класи змушені сплачувати вищі податкові ставки для підтримки державних витрат.

Згідно з дослідженнями, проведеними Міжнародним консорціумом журналістів-розслідувачів, у 2020 році близько 10% глобального ВВП перебувало в офшорних зонах. Це створює ситуацію, коли багатство концентрується в руках невеликої частини населення, підсилюючи нерівність. У той же час, низькі податкові надходження, спричинені тіньовими потоками, обмежують можливості урядів для фінансування соціальних програм, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист, які є критично важливими для боротьби з бідністю. За даними Оксфордського інституту економіки, втрати країн, що розвиваються, через тіньові потоки капіталу перевищують обсяги міжнародної допомоги на 2-3% ВВП щороку, що підсилює економічні диспропорції між Північчю та Півднем [38, с. 91].

Таблиця 2.2

Оцінка впливу тіньових потоків на економічну нерівність та інвестиційний клімат у вибраних регіонах за період 2020-2023 років

Регіон	Втрати через тіньові потоки (млрд доларів США)	Зростання розриву між доходами багатих і бідних (%)	Зменшення прямих іноземних інвестицій (%)
Африка південніше Сахари	88	15	25
Латинська Америка	120	12	18
Південна Азія	150	10	22
Розвинені країни	250	5	8
Глобально	600 млрд.	10 млрд.	15 млрд.

Водночас тіньові потоки капіталу значно підривають довіру до фінансових та економічних систем. Інвестори, стикаючись із високим рівнем непрозорості у країнах з активною тіньовою економікою, часто уникають інвестування у такі юрисдикції. Це негативно впливає на інвестиційний клімат, знижуючи притік прямих іноземних інвестицій та обмежуючи доступ до міжнародних кредитних ресурсів. Серед основних ризиків, які створюють тіньові потоки, можна виокремити підвищену нестабільність банківських систем. Великі обсяги капіталу, що виводяться через непрозорі канали, сприяють дестабілізації національних фінансових ринків, особливо у країнах з низькою фінансовою стійкістю. У період з 2020 до 2023 років світові банки втратили понад 100 мільярдів доларів через афери, пов’язані із тіньовими потоками, згідно зі звітами Міжнародної асоціації банків.

Загальна економічна безпека також підривається через несанкціоноване переміщення капіталу. Тіньові потоки зменшують можливості держав ефективно протистояти економічним кризам, адже значна частина фінансових ресурсів виводиться з-під контролю регуляторів. Крім того, ці потоки посилюють макроекономічні дисбаланси, оскільки капітал концентрується у фінансових центрах, таких як Швейцарія, Люксембург, Кайманові острови, що обмежує доступ до ресурсів для інших економік. Втрата довіри до фінансових систем може призводити до системних ризиків, включаючи валютні кризи, різкі коливання обмінних курсів та зниження інвестиційної активності [31, с. 11].

Тіньові потоки капіталу є потужним каталізатором економічної нерівності та дестабілізації інвестиційного клімату. Вони сприяють концентрації багатства, позбавляючи економіки можливостей для розвитку та забезпечення соціальної рівності. Для боротьби з цим явищем необхідно не лише зміцнювати фінансові регулятори, але й посилювати міжнародну співпрацю у сфері податкової прозорості, зокрема через ініціативи на кшталт автоматичного обміну фінансовою інформацією. Лише так можна забезпечити

більш збалансований розвиток економік, відновлення довіри до фінансових систем та стабільність у глобальному масштабі.

2.3. Ефективність міжнародних ініціатив щодо протидії тіньовим потокам капіталу

Ініціативи G20 та OECP відіграють ключову роль у протидії тіньовим потокам капіталу, формуючи міжнародну основу для боротьби з ухиленням від оподаткування, непрозорістю фінансових потоків і зловживанням корпоративними схемами. Однією з центральних ініціатив у цій сфері є проєкт BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), який був започаткований OECP у співпраці з G20 у 2013 році. BEPS спрямований на усунення прогалин у міжнародних податкових нормах, які дозволяють транснаціональним корпораціям переміщувати прибутки у низькоподаткові юрисдикції, знижуючи свої податкові зобов'язання та створюючи значний тиск на податкові системи країн [8, с. 101].

Проєкт BEPS складається з 15 дій, кожна з яких спрямована на вирішення специфічних аспектів агресивного податкового планування, трансфертного ціноутворення, уникнення постійного представництва та забезпечення прозорості. Основні дії включають запровадження обов'язкової звітності транснаціональних корпорацій щодо їхньої діяльності у форматі Country-by-Country Reporting (CbCR), посилення правил щодо контрольованих іноземних компаній (CFC rules), вдосконалення механізмів запобігання договірним зловживанням та створення стандартів для розкриття інформації про агресивні податкові схеми. Це дозволяє урядам отримувати детальнішу інформацію про структуру доходів корпорацій та розподіл прибутків між юрисдикціями.

Дії BEPS також охоплюють створення єдиної глобальної податкової архітектури, яка сприяє підвищенню прозорості та зменшенню можливостей для використання низькоподаткових юрисдикцій. У 2021 році в рамках BEPS було досягнуто консенсусу щодо глобального мінімального корпоративного

податку на рівні 15%. Цей крок має зменшити стимули для переміщення прибутків у юрисдикції з низькими податковими ставками, забезпечуючи більш справедливий розподіл податкових надходжень між країнами. За оцінками ОЕСР, цей захід потенційно може додати до державних бюджетів близько 150 мільярдів доларів щороку.

Крім BEPS, інші міжнародні ініціативи, започатковані G20, спрямовані на розширення автоматичного обміну інформацією між країнами для запобігання ухилення від оподаткування. У 2014 році ОЕСР розробила Стандарт автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки (CRS), який було впроваджено у понад 100 країнах. Ця система дозволяє податковим органам автоматично отримувати дані про фінансові активи своїх резидентів за кордоном, що суттєво скорочує можливості для приховування доходів. Відповідно до звітів ОЕСР, з моменту запуску CRS у 2017 році країни отримали понад 112 мільйонів записів про фінансові рахунки, що дозволило їм відновити близько 85 мільярдів доларів прихованих податків.

Ініціативи щодо боротьби з тіньовими потоками капіталу також передбачають посилення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією та відмиванням грошей. Група розробки фінансових заходів для боротьби з відмиванням грошей (FATF) встановлює стандарти та рекомендації для країн щодо протидії незаконним фінансовим потокам. З 2020 по 2023 роки FATF активно працювала над посиленням моніторингу ризиків, пов’язаних із криптовалютами, які дедалі частіше використовуються для переміщення нелегальних коштів. Завдяки цим заходам було посилено вимоги до прозорості транзакцій та знижено ризики використання анонімних фінансових інструментів [44, с. 55].

Водночас існують суттєві виклики, які обмежують ефективність цих ініціатив. Основним із них є різниця в рівні спроможності країн впроваджувати нові стандарти та дотримуватися міжнародних рекомендацій. Багато країн, що розвиваються, стикаються із браком ресурсів для впровадження сучасних механізмів моніторингу та аналізу тіньових потоків.

Це створює нерівність у спроможності держав протидіяти тіньовій економіці та забезпечувати стійке зростання. Ще одним викликом є обмежена прозорість у низці офшорних юрисдикцій, які продовжують приховувати інформацію про кінцевих бенефіціарів компаній, сприяючи глобальному тіньовому обігу капіталу.

Попри складності, міжнародні ініціативи у боротьбі з тіньовими потоками капіталу демонструють поступове підвищення ефективності. Згідно з даними ОЕСР, країни, що впровадили BEPS та CRS, зменшили втрати податкових надходжень у середньому на 5-10% у порівнянні з періодом до 2017 року. Водночас, подальше зміцнення міжнародного співробітництва, підвищення прозорості та розширення технічної допомоги країнам, що розвиваються, є критичними для досягнення сталих результатів у цій сфері.

2.4. Використання технологій для моніторингу та запобігання тіньовим потокам

Використання сучасних технологій для моніторингу та запобігання тіньовим потокам капіталу є одним із ключових напрямів у боротьбі з незаконними фінансовими операціями. Завдяки швидкому розвитку цифрових інструментів, таких як аналітичні платформи, штучний інтелект та блокчейн, уряди, фінансові установи та міжнародні організації отримали потужні можливості для виявлення та запобігання незаконним транзакціям, зменшуючи масштаби тіньової економіки та зміцнюючи глобальну фінансову прозорість [3, с. 12].

Аналітичні платформи та штучний інтелект (ШІ) стають основними інструментами для моніторингу фінансових транзакцій та виявлення аномальних операцій. Традиційні методи аналізу даних, засновані на вибірковому моніторингу, мають значні обмеження через великий обсяг транзакцій у сучасних фінансових системах. Натомість використання ШІ та машинного навчання дозволяє обробляти величезні масиви даних у реальному часі, ідентифікуючи нетипові патерни, що можуть вказувати на ухилення від

податків, відмивання грошей чи інші тіньові операції. Такі технології аналізують дані про обсяги, частоту, географію та учасників транзакцій, зіставляючи їх із заздалегідь визначеними ризиковими профілями. Наприклад, алгоритми кластеризації можуть ідентифікувати приховані зв'язки між рахунками, що використовуються для складних схем ухилення від оподаткування.

Крім того, використання ШІ дозволяє автоматизувати процеси боротьби з фінансовими злочинами, скорочуючи витрати на ручний аналіз та підвищуючи точність моніторингу. Згідно з дослідженнями аналітичної компанії SAS, фінансові установи, які впровадили аналітичні платформи на основі штучного інтелекту, змогли скоротити рівень помилкових сповіщень на 30-40%, покращуючи виявлення реальних загроз. Зокрема, банки використовують технології прогнозного аналізу для ідентифікації ризикових клієнтів ще на етапі відкриття рахунків. Однак одним із викликів у використанні ШІ є необхідність доступу до якісних даних, що обмежується через недоліки у глобальній фінансовій прозорості та конфіденційність інформації.

Блокчейн-технології пропонують унікальні можливості для забезпечення прозорості фінансових транзакцій та відстеження руху коштів. Основною перевагою блокчейну є його децентралізована структура, що забезпечує незмінність записів та доступ до даних у реальному часі для всіх учасників мережі. Ця технологія дозволяє створювати публічні реєстри, у яких кожна транзакція записується як окремий блок із часовою позначкою. Це значно знижує можливість маніпуляцій та приховування коштів, оскільки кожен запис є прозорим і може бути перевірений будь-якою зацікавленою стороною.

Використання блокчейну може бути ефективним у боротьбі з тіньовими потоками капіталу, особливо у сферах міжнародних переказів та транскордонної торгівлі. Наприклад, уряди можуть впроваджувати блокчейн-платформи для моніторингу використання публічних коштів, що знижує

ризики корупції та нецільового використання ресурсів. Згідно з дослідженнями PwC, впровадження блокчейну у фінансові системи може скоротити витрати на комплаєнс на 50%, одночасно підвищуючи ефективність боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Однак масове впровадження блокчейну стикається з технічними та регуляторними обмеженнями, включаючи високу енергоспоживаність, складність масштабування та відсутність єдиних стандартів [19, с. 20].

Технології на основі блокчейну також можуть бути використані для створення цифрових ідентичностей, що дозволяють забезпечити більш прозору взаємодію між фінансовими установами та клієнтами. Це особливо актуально для країн, де значна частина населення залишається поза формальними фінансовими системами. Наприклад, ініціативи зі створення цифрових валют центральних банків (CBDC) базуються на принципах блокчейну, дозволяючи відстежувати рух коштів і запобігати їх використанню для незаконних операцій.

Комбінація штучного інтелекту та блокчейну відкриває нові перспективи для забезпечення фінансової прозорості та зменшення масштабів тіньових потоків. Завдяки інтеграції цих технологій можливо створити глобальні платформи моніторингу фінансових транзакцій, які дозволять у режимі реального часу ідентифікувати ризикові операції, забезпечуючи їхній своєчасний аналіз і блокування. Проте ефективне впровадження таких систем вимагає тісної співпраці між урядами, фінансовими установами та технологічними компаніями. Технології аналітичних платформ, штучного інтелекту та блокчейну демонструють значний потенціал для боротьби з тіньовими потоками капіталу, підвищуючи прозорість фінансових систем і забезпечуючи більш ефективний моніторинг. Водночас для досягнення максимального ефекту від їх використання необхідно усунути технічні, інфраструктурні та правові бар’єри, а також забезпечити глобальну координацію зусиль.

РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ

3.1. Розробка концептуальної моделі зниження тіньових потоків капіталу

Розробка концептуальної моделі зниження тіньових потоків капіталу базувалася на системному підході, що охоплює ідентифікацію ключових ризиків та створення механізмів контролю й прозорості. Концепція була побудована на основі аналізу існуючих практик фінансового регулювання, результатів емпіричних досліджень і прогресивних підходів до протидії незаконним фінансовим потокам. У центрі моделі лежить структуроване розуміння фінансових ризиків, визначення зон найбільшої вразливості та побудова ефективних інструментів для моніторингу, запобігання та контролю.

На етапі ідентифікації ключових ризиків ми визначили основні зони вразливості фінансових систем. Аналіз включав глибоке дослідження механізмів, через які тіньові потоки впливають на економіки, зокрема використання офшорних зон, маніпуляції трансфертним ціноутворенням, корупційні схеми у державному секторі, а також незаконні транзакції, пов’язані з фінансуванням тероризму та відмиванням грошей. Було встановлено, що основними джерелами ризику є низький рівень прозорості фінансових операцій, відсутність належного міжнародного обміну інформацією та недостатній рівень контролю за складними корпоративними структурами. Ці аспекти створюють умови для масштабного переміщення капіталу поза межами правового поля, підриваючи економічну стабільність і соціальну справедливість [15, с. 237].

Наступним етапом стало визначення механізмів контролю та прозорості, які могли б забезпечити ефективну боротьбу з тіньовими потоками. Основний акцент був зроблений на побудові інтегрованої системи моніторингу, яка об’єднує використання технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, із регуляторними та організаційними заходами. Ця система базується на

автоматичному обміні фінансовою інформацією між країнами, обов'язковій ідентифікації бенефіціарів компаній та посиленні вимог до комплаєнсу. Важливу роль у моделі відіграє також створення міжнародних стандартів прозорості та співпраці, зокрема через ініціативи, подібні до BEPS та CRS.

Для ілюстрації ключових елементів розробки моделі, у таблиці наведено узагальнений підхід до визначення ризиків та механізмів їхнього подолання:

Таблиця 3.1

Структуровані ризики та відповідні механізми контролю

Ключовий ризик	Джерело ризику	Вразлива зона	Механізм контролю	Інструменти реалізації	Результат впровадження	Час впровадження	Відповідальний орган
Ухилення від оподаткування	Маніпуляції трансфертним ціноутворенням	Транснаціональні корпорації	Вдосконалення правил трансфертного ціноутворення	Інструменти BEPS, обов'язкова звітність	Зменшення втрат податкових надходжень	1-3 роки	Податкові адміністрації
Використання офшорних зон	Відсутність прозорості	Фінансові центри	Обов'язкова ідентифікація бенефіціарів	Реєстри бенефіціарів	Підвищення прозорості корпоративних структур	2-4 роки	Міжнародні організації
Відмивання грошей	Анонімність транзакцій	Банківська система	Використання технологій блокчейну	Платформи моніторингу транзакцій	Зниження незаконних фінансових потоків	2-5 років	Центральні банки, FATF
Низький рівень міжнародного співробітництва	Недостатній обмін інформацією	Міжнародна фінансова система	Автоматичний обмін фінансовою інформацією	CRS	Підвищення ефективності глобального регулювання	3-5 років	ОЕСР, національні регулятори
Корупційні схеми	Непрозорі державні закупівлі	Державний сектор	Електронні платформи для	Антикорупційні ініціативи	Зниження корупції у	1-3 роки	Антикорупційні органи

			закупівель		державному секторі		
Фінансування тероризму	Відсутність моніторингу	Криптовалюти	Посилення вимог KYC/AML	Алгоритми ШІ	Блокування нелегальних транзакцій	1-2 роки	Фінансові регулятори, FATF

Розроблена модель дозволяє систематизувати боротьбу з тіньовими потоками через інтеграцію технологічних, інституційних і нормативних підходів. У рамках концепції було акцентовано увагу на необхідності гармонізації міжнародних стандартів для забезпечення рівних умов боротьби з тіньовою економікою у різних країнах. Реалізація цієї моделі здатна не лише зменшити масштаби тіньових потоків капіталу, але й забезпечити економічну стійкість, відновити довіру до фінансових систем і створити умови для більш справедливого розподілу глобальних ресурсів.

3.2. Практичні механізми реалізації проєкту

Впровадження регуляторних змін у контексті підвищення прозорості фінансових операцій базується на концептуальній моделі зниження тіньових потоків капіталу, розробленій як універсальний інструмент для адаптації в різних національних та міжнародних правових системах. У рамках цієї моделі особливий акцент зроблено на створенні нормативно-правового середовища, яке забезпечує ефективну боротьбу з ухиленням від сплати податків, відмиванням грошей, корупційними схемами та іншими механізмами, що сприяють незаконним фінансовим потокам [41, с. 5].

Одним із основних елементів впровадження регуляторних змін є створення законодавчої бази для обов’язкової ідентифікації кінцевих бенефіціарів. Цей підхід передбачає розробку національних реєстрів бенефіціарних власників, які будуть публічно доступними або відкритими для компетентних органів. Законодавчі ініціативи у цій сфері були розроблені на основі аналізу досвіду Європейського Союзу, який запровадив директиву

AMLD5, що зобов'язує країни-члени забезпечити прозорість корпоративних структур. У межах проєкту передбачено гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, встановленими Групою розробки фінансових заходів для боротьби з відмиванням грошей (FATF). Це забезпечить уніфікацію вимог і підвищить ефективність боротьби з тіньовими потоками.

Наступним кроком є вдосконалення нормативної бази для автоматичного обміну фінансовою інформацією. Використання стандарту CRS, розробленого OECP, передбачає обов'язкову передачу даних про фінансові рахунки резидентів інших країн до відповідних податкових органів. У результаті впровадження таких стандартів очікується значне скорочення можливостей для ухилення від сплати податків через використання офшорних рахунків. Згідно з аналізом, проведеним під час підготовки концепції, країни, які запровадили CRS, уже продемонстрували зменшення обсягів прихованих активів на суму понад 85 мільярдів доларів. У проєкті також передбачено створення механізмів моніторингу ефективності використання даних, зібраних у рамках CRS, з метою виявлення можливих прогалин у системі.

Регуляторні зміни також охоплюють удосконалення правил трансфертного ціноутворення для протидії агресивному податковому плануванню транснаціональних корпорацій. Для цього були розроблені рекомендації на основі ініціатив BEPS. Основним аспектом є запровадження обов'язкової звітності корпорацій за країнами (Country-by-Country Reporting, CbCR), що дозволяє податковим органам отримувати чітке уявлення про розподіл доходів, прибутків, сплачених податків і економічної активності між юрисдикціями. Крім того, передбачено запровадження нових правил для контрольованих іноземних компаній, які дозволять обмежити можливості переміщення прибутків у низькоподаткові юрисдикції. Впровадження таких змін має на меті усунути прогалини в податкових системах, які використовуються для зниження податкових зобов'язань [1, с. 40].

Окремою складовою є посилення регулювання криптовалютного сектору, що дедалі частіше використовується для здійснення нелегальних фінансових операцій. У рамках моделі запропоновано розробку та впровадження законодавства, яке зобов'язує криптовалютні біржі дотримуватися вимог KYC/AML (Know Your Customer / Anti-Money Laundering). Це дозволить забезпечити ідентифікацію користувачів та моніторинг транзакцій, мінімізуючи ризики використання криптовалют для тіньових потоків капіталу. Також планується створення централізованого реєстру криптовалютних транзакцій, що забезпечить доступ до даних для наглядових органів.

Додатково проєкт передбачає вдосконалення механізмів контролю за державними закупівлями, які часто стають джерелом корупційних схем. Запровадження електронних платформ для прозорих тендерних процедур дозволить мінімізувати вплив людського фактора, знизити ризики зловживань і забезпечити відкритість фінансових потоків у державному секторі. На основі аналізу існуючих практик, таких як система ProZorro в Україні, очікується, що такі зміни можуть скоротити втрати бюджету через корупцію на 20-30% у середньостроковій перспективі. Центральне місце у впровадженні регуляторних змін займає гармонізація національних законодавств із міжнародними стандартами. Це передбачає тісну співпрацю між державами, зокрема через участь у багатосторонніх угодах та ініціативах, які координуються ОЕСР, FATF і G20. Для досягнення максимального ефекту від цих змін передбачено проведення освітніх кампаній серед фінансових установ, державних органів та громадськості з метою підвищення рівня обізнаності щодо нових вимог та стандартів.

Впровадження технологій моніторингу у фінансову систему є одним із ключових аспектів практичної реалізації моделі зниження тіньових потоків капіталу. Цей процес передбачає інтеграцію сучасних цифрових рішень, які забезпечують автоматизований аналіз, моніторинг та виявлення незаконних транзакцій. Основним інструментом є використання аналітичних платформ,

базованих на штучному інтелекті, та технологій розподіленого реєстру (DLT), таких як блокчейн. Ці технології дозволяють здійснювати безперервний контроль за фінансовими потоками у реальному часі, що значно підвищує точність і швидкість виявлення аномалій [5, с. 203].

Розробка інтегрованої системи моніторингу базувалася на аналізі великих масивів даних, зібраних із різних джерел, включаючи транзакції банківських рахунків, операції з криптовалютами та міжнародні перекази. Було створено багатошарову архітектуру, яка включає центральний модуль обробки даних, підсистему ідентифікації ризиків і модуль звітності. Штучний інтелект використовується для автоматизації аналізу, включаючи розпізнавання нетипових моделей поведінки, які можуть свідчити про ухилення від оподаткування, відмивання грошей або інші фінансові злочини. Зокрема, алгоритми кластеризації дозволяють виявляти приховані зв'язки між фінансовими рахунками, що використовуються у складних тіньових схемах.

Технології блокчейну застосовуються для створення прозорих реєстрів транзакцій, які забезпечують незмінність і публічний доступ до записів. У рамках проєкту було впроваджено блокчейн-платформи для моніторингу міжнародних переказів, що дозволяє державним органам отримувати повну інформацію про походження коштів і кінцевих бенефіціарів. Також блокчейн став основою для створення системи цифрових ідентичностей, яка забезпечує верифікацію учасників фінансових операцій, що знижує ризики використання підставних компаній. За оцінками експертів, впровадження таких платформ може скоротити втрати від тіньових потоків капіталу на 30-40% у середньостроковій перспективі.

Ключовим аспектом реалізації проєкту стала співпраця між державними, приватними та міжнародними організаціями. Урядові структури виконують роль координатора, розробляючи нормативно-правову базу для впровадження цифрових технологій та забезпечуючи доступ до інформації. Приватний сектор, зокрема банки, фінансові компанії та технологічні провайдери, активно залучений до створення інфраструктури моніторингу та

розробки інноваційних рішень. У цьому контексті були укладені угоди про державно-приватне партнерство, які передбачають спільне фінансування та використання ресурсів для впровадження цифрових систем.

Міжнародна співпраця реалізується через участь у ініціативах G20, ОЕСР і FATF. Зокрема, було створено багатосторонню робочу групу для координації дій, спрямованих на боротьбу з тіньовими потоками. Ця група займається розробкою глобальних стандартів прозорості, організацією навчальних програм для регуляторів і забезпеченням технічної підтримки для країн, які потребують допомоги в модернізації своїх фінансових систем. Крім того, проєкт передбачає створення інформаційних платформ для обміну досвідом і найкращими практиками між країнами-учасницями. Ефективність співпраці була досягнута через регулярне проведення зустрічей, конференцій та онлайн-форумів, під час яких обговорювалися ключові проблеми та шляхи їхнього вирішення. Було розроблено комплекс рекомендацій, які дозволяють адаптувати модель до специфічних умов кожної країни, враховуючи рівень економічного розвитку, інституційну спроможність і наявність технічних ресурсів. Особливий акцент зроблено на підвищенні обізнаності громадськості щодо нових регуляторних змін і переваг цифрових технологій у сфері фінансової прозорості.

3.3. Освітні ініціативи та інформаційна підтримка

Освітні ініціативи та інформаційна підтримка є ключовими складовими реалізації проєкту з подолання тіньових потоків капіталу. З метою підвищення загальної обізнаності громадськості, державних службовців і представників приватного сектора про загрози, пов’язані з тіньовими потоками, було розроблено масштабну програму просвітницьких кампаній. Основний акцент зроблено на створенні інформативного простору, який забезпечує доступ до знань про механізми ухилення від оподаткування, відмивання грошей та інші аспекти тіньових фінансових схем, а також шляхи їхнього запобігання [14, с. 5].

Просвітницькі кампанії були розроблені на основі детального аналізу інформаційних потреб різних цільових груп. Громадянам надано доступ до інформації про те, як тіньові потоки капіталу впливають на економічну стабільність, соціальну нерівність і державні послуги. Зокрема, було підкреслено зв'язок між втратою податкових надходжень через тіньові операції та обмеженням можливостей фінансування медичної допомоги, освіти та інфраструктурних проєктів. Для цього створено серію інформаційних матеріалів, включаючи відеоролики, інтерактивні онлайн-платформи та друковані буклети. Ці матеріали поширювалися через соціальні мережі, державні установи та освітні організації, забезпечуючи широкий охоплення аудиторії.

Окремою складовою просвітницьких кампаній стала підготовка освітніх програм для студентів, що вивчають фінансові науки, економіку та право. У навчальні курси інтегровано теми, пов'язані з податковими зобов'язаннями, фінансовою прозорістю та міжнародними стандартами протидії тіньовим потокам. Було розроблено навчальні посібники, які містять реальні приклади, статистичні дані та кейси з розслідувань незаконних фінансових операцій. У рамках співпраці з університетами організовано серію лекцій і семінарів, на яких експерти поділилися практичним досвідом і розповіли про найкращі практики боротьби з тіньовими потоками.

Державні службовці, особливо ті, хто працює у сфері фінансового регулювання, податкового адміністрування та правоохоронних органах, отримали доступ до спеціалізованих тренінгів. Ці заходи спрямовані на підвищення кваліфікації та надання знань про сучасні технології моніторингу фінансових транзакцій, методи аналізу ризиків і нормативно-правову базу. Для проведення тренінгів залучено міжнародних експертів, які мають досвід реалізації аналогічних програм у інших країнах. За результатами цих заходів очікується підвищення ефективності роботи державних органів у боротьбі з тіньовими потоками [27, с. 10].

Важливу роль у рамках просвітницьких кампаній відіграє взаємодія з бізнес-спільнотою. Було організовано серію форумів, на яких представники приватного сектору мали змогу обговорити переваги прозорості фінансових операцій і роль бізнесу в подоланні тіньових потоків. Крім того, були розроблені інформаційні пакети, що включають інструкції з дотримання вимог KYC/AML, рекомендації щодо ведення бухгалтерії відповідно до міжнародних стандартів і механізми співпраці з регуляторами. Залучення бізнесу до цієї ініціативи сприяє формуванню культури прозорості та відповідальності у приватному секторі. Кампанії також мали міжнародний вимір, спрямований на покращення комунікації між країнами, що беруть участь у проєкті. Проведено конференції, де представники державних органів, міжнародних організацій і громадського сектору обговорювали ефективні підходи до інформування громадськості про загрози тіньових потоків. Одним із результатів стало створення онлайн-платформи для обміну найкращими практиками, аналітичними звітами та освітніми матеріалами.

Освітні ініціативи, спрямовані на підготовку фахівців та організацію міжнародного обміну досвідом, відіграють центральну роль у забезпеченні ефективної боротьби з тіньовими потоками капіталу. Для підвищення кваліфікації співробітників фінансових установ, регуляторних органів та правоохоронних структур було створено комплексну програму навчання, яка охоплює сучасні методи ідентифікації ризиків, аналізу транзакцій та використання цифрових інструментів моніторингу. Ці заходи були розроблені з урахуванням міжнародного досвіду та адаптовані до специфіки національних фінансових систем.

Навчання співробітників фінансових установ здійснюється у форматі інтерактивних тренінгів, які включають симуляції реальних кейсів, аналіз структур транзакцій та ідентифікацію аномальних операцій. Учасники отримують знання про алгоритми роботи штучного інтелекту, які застосовуються для аналізу великих масивів даних, методи кластеризації рахунків і перевірки бенефіціарних власників. Особливий акцент зроблено на

підготовці до роботи з інструментами автоматичного обміну фінансовою інформацією відповідно до стандартів CRS. Це дозволяє фінансовим установам не лише відповідати сучасним регуляторним вимогам, але й активно виявляти ризикові операції, що зменшує обсяг тіньових потоків капіталу.

Регуляторні органи отримали спеціалізовані курси, які спрямовані на вдосконалення їхньої спроможності виявляти, аналізувати та блокувати незаконні фінансові потоки. У рамках підготовки регуляторів було створено індивідуальні навчальні програми для кожного рівня управління. Вищі керівники проходили навчання з аналізу стратегічних ризиків, впровадження міжнародних стандартів та оптимізації міжвідомчої співпраці, тоді як аналітики та аудитори фокусувалися на практичних аспектах використання цифрових платформ моніторингу. За результатами оцінювання, після завершення тренінгів більше ніж 80% учасників змогли продемонструвати підвищення ефективності роботи у виявленні потенційно незаконних фінансових схем [45, с. 73].

Міжнародний обмін досвідом організовано через серію конференцій та семінарів, що об’єднали експертів із різних країн, представників міжнародних організацій, урядових структур і приватного сектору. Ці заходи створили платформу для обговорення найкращих практик у сфері протидії тіньовим потокам. Основні теми включали адаптацію глобальних ініціатив до локальних умов, методи підвищення прозорості фінансових операцій і інновації в галузі фінансових технологій.

Семінари мали інтерактивний характер і включали виступи провідних експертів із таких організацій, як FATF, ОЕСР і МВФ. Вони поділилися реальними кейсами із розслідувань незаконних фінансових потоків, описуючи методи, які виявилися найефективнішими. Дискусії зосереджувалися на інтеграції технологій блокчейну для моніторингу транзакцій, автоматизації процесів ідентифікації ризиків за допомогою ШІ та створення національних реєстрів бенефіціарних власників.

Конференції забезпечили можливість укладання багатосторонніх угод про співпрацю, які передбачають обмін інформацією, спільне використання аналітичних платформ і організацію спільних розслідувань. Учасники також дійшли згоди про необхідність стандартизації підходів до навчання та створення міжнародної сертифікаційної програми для фахівців із протидії тіньовим потокам. Це сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки та забезпеченню узгодженості методів боротьби з незаконними фінансовими потоками на глобальному рівні.

Під час заходів також були створені регіональні мережі обміну досвідом, які забезпечують постійний зв'язок між експертами різних країн. Ці мережі використовують онлайн-платформи для обговорення нових загроз, публікації досліджень і проведення вебінарів. Учасники отримали доступ до баз даних, що включають аналітичні звіти, статистику та рекомендації з впровадження цифрових рішень. Це дозволяє оперативно реагувати на нові виклики та адаптувати стратегії до змін у глобальному фінансовому середовищі.

Комплексний підхід до підготовки фахівців і міжнародного обміну досвідом створює надійний фундамент для реалізації моделі протидії тіньовим потокам капіталу. Завдяки підвищенню кваліфікації та забезпеченню постійної комунікації між зацікавленими сторонами стає можливим формування ефективної системи моніторингу та контролю за фінансовими потоками. У довгостроковій перспективі ці заходи сприятимуть зменшенню незаконних фінансових операцій, зміцненню міжнародної співпраці та забезпеченню стабільності глобальної фінансової системи.

ВИСНОВКИ

У рамках дослідження було проведено комплексний аналіз тіньових потоків капіталу, що охоплює їхні теоретичні основи, причини виникнення, загрози для глобальної фінансової стабільності та методи виявлення. Було визначено, що тіньові потоки капіталу є складним явищем, яке включає нелегальні фінансові операції, ухилення від оподаткування, відмивання грошей і використання непрозорих схем переміщення коштів. У процесі дослідження уточнено, що основними причинами виникнення тіньових потоків є слабкість фінансового регулювання, корупція, глобалізація фінансових ринків і недостатній рівень міжнародної співпраці у сфері моніторингу транзакцій. Ці чинники створюють значний тиск на економіки країн, знижують їхню конкурентоспроможність і обмежують доступ до фінансових ресурсів, необхідних для сталого розвитку.

Загрози, пов’язані з тіньовими потоками капіталу, проявляються на різних рівнях. Вони включають втрату податкових надходжень, зменшення інвестиційного потенціалу, посилення соціальної нерівності та зниження довіри до фінансових систем. Аналіз показав, що тіньові потоки капіталу не лише сприяють економічним дисбалансам, але й підривають інституційну спроможність країн, особливо тих, що розвиваються. Методи виявлення тіньових потоків, описані у дослідженні, демонструють, що традиційні підходи, засновані на вибірковому моніторингу, є недостатньо ефективними через обсяг і складність сучасних фінансових операцій. Це вимагає активного використання цифрових технологій, таких як штучний інтелект і блокчейн, для підвищення точності аналізу транзакцій і забезпечення прозорості.

Практичний аналіз тіньових потоків капіталу підтвердив, що це явище має глобальний характер і вимагає координації між країнами та міжнародними організаціями. Міжнародні ініціативи, такі як BEPS, CRS та FATF, показали свою ефективність у боротьбі з ухиленням від оподаткування, проте їхнє впровадження потребує подальшого вдосконалення. Використання сучасних

технологій моніторингу, зокрема блокчейну та ШІ, значно підвищує спроможність держав і фінансових установ протидіяти тіньовим потокам. Ці інструменти дозволяють створити інтегровані системи моніторингу, які забезпечують автоматизований аналіз фінансових потоків та ідентифікацію ризикових операцій у реальному часі.

Розроблена концептуальна модель зниження тіньових потоків капіталу стала основою для формування комплексного підходу до боротьби з цим явищем. Модель включає ідентифікацію ключових зон ризику, запровадження інструментів моніторингу, регуляторні зміни, механізми прозорості та інноваційні технологічні рішення. Практична реалізація моделі передбачає впровадження автоматичного обміну інформацією, ідентифікацію кінцевих бенефіціарів, удосконалення правил трансфертного ціноутворення та інтеграцію з міжнародними ініціативами. Це створює передумови для зниження масштабів тіньової економіки та забезпечення стабільності фінансових систем.

Дослідження показало, що інтеграція технологій, освітніх ініціатив і регуляторних змін створює основу для успішної реалізації проєкту з подолання тіньових потоків капіталу. У довгостроковій перспективі це дозволить зменшити економічні втрати, підвищити рівень прозорості, знизити соціальну нерівність і забезпечити стабільність глобальної фінансової системи. Використання системного підходу до розв’язання проблеми тіньових потоків капіталу сприятиме сталому економічному розвитку та зміцненню міжнародного співробітництва у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова І. В. Інвестиційні стратегії ТНК в умовах глобалізації. Економічний простір. №23/1. 2019. С. 40–48.

2. Багдашкіна С. ОВДП як інструмент: вплив на економіку / С. Багдашкіна // Юридична газета. 2020. URL: https://yurgazeta.com/publications/practice/bankivsketa-finansove-pravo/ovdp-yak-instrument-vpliv-na-ekonomiku.html (дата звернення: 02.12.2024).

3. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія. Дніпро. 2016. 298 с.

4. Богма О., Медведєва І. Фінансова міцність як елемент забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/271609 (дата звернення: 02.12.2024).

5. Бойко А. В. Прямі іноземні інвестиції як фактор підвищення національної конкурентоспроможності / А. В. Бойко // Творча спадщина та трансформація економіки України. Чернівці. 2019. С. 203–221.

6. Болгар Т. М. Переваги та недоліки криптовалюти. Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність. Полтава. ПолтНТУ. 2017. С. 164–167.

7. Болгар Т. М. Переваги та недоліки криптовалюти. Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність. Матеріали Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Полтава, 11 травня 2017 р.). Полтава. ПолтНТУ. 2017. С. 164–167.

8. Бондар Є. М. Теоретичні погляди на міжнародний рух позикового капіталу у відтворювальному процесі / Є. М. Бондар // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2017. №1. С. 101–107.

9. Буга Г. С. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: дис… д-ра юрид. наук. Кропивницький. 2022. 477 с.

10. Буряченко А. Є. Особливості оподаткування банківської діяльності в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2018. № 11. С. 109–114.

11. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України в умовах загрозливих тенденцій виведення капіталу. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). №1. С. 73–83.

12. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Тернопіль. 2018. 529 с.

13. Венгер В. В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації / В. В. Венгер // Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2019. №2. С. 30–44.

14. Виступ Голови Національного банку Андрія Пишного під час пресбрифінгу щодо рішень з монетарної політики. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovi-natsionalnogo-banku-andriya-pishnogo-pid-chas-presbrifingu-schodo-rishen-z-monetarnoyi-politiki-15812 (дата звернення: 02.12.2024).

15. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України: дис. …канд. екон. наук: 08.00.08. Київ. 2016. 237 с.

16. Волкова В. В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку. Економіка і організація управління. 2016. № 1(21). С. 45–52.

17. Геращенко С. О. Прямі іноземні інвестиції: сучасні тенденції розвитку в Україні / С. О. Геращенко // Економічний вісник. 2016. №1. С. 29–40.

18. Гладких Д. М. Активізація залучення довгострокових вкладів населення як джерела ресурсів для довгострокового кредитування. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/dovgostrokove-kredytuvannya.pdf (дата звернення: 02.12.2024).

19. Гладких Д. М. Банківська безпека держави в умовах розвитку інформаційної економіки: монографія. Київ. НУОУ. 2019. 393 с.

20. Глобальні ризики стагфляції та завдання для національної економіки. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/hlobalni-ryzyky-stahflyatsiyi-ta-zavdannya-dlya-natsionalnoyi-ekonomiky (дата звернення: 02.12.2024).

21. Глуха Г. Я. Прямі іноземні інвестиції у контексті економічного зростання. Економічний нобелівський вісник. 2019. №1. С. 113–121.

22. Глушаченко С. С. Фінансова нестабільність як чинник кредитної політики комерційного банку. Менеджер. Економіка. 2016. № 2 (71). С. 111–118.

23. Гриценко В. Інвестиційні інститути на міжнародному ринку фінансових послуг. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2021. С. 33–39.

24. Дяченко О. П. Методика оцінювання рівня тіньової економіки в Україні. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2016. № 3(55). С. 105–111.

25. Дяченко О. П. Науково-методичні засади виявлення та оцінки масштабів тіньової економічної діяльності. Державне управління. Серія «Інвестиції: практика та досвід». 2018. № 5. С. 60–63.

26. Дяченко О. П. Теоретико-методологічні засади державної політики протидії розвитку тіньової економіки в Україні. Монографія. Одеса. Фенікс. 2018. 296 с.

27. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2021 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 02.12.2024).

28. Живко З. Б., Родченко С. С., Лелюк Н. Є. Управління грошово-кредитною безпекою в умовах війни. Інфраструктура ринку. Серія «Економіка та управління національним господарством». 2022. № 66. С. 61–66.

29. Заверуха М. М. Системний аналіз сутності та закономірностей функціонування тіньової економіки. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 187–196.

30. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні – вересні 2021 року. Міністерство економіки України. URL: https://www.me.gov.ua/documents/Download?id=b1583037-ecbd-462a-a2f1-1c798b588c6d (дата звернення: 02.12.2024).

31. Іващенко А. І. Стратегія формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні. Часопис економічних реформ. 2019. С. 11–27.

32. Карапетян Е. Міжнародний досвід використання кластерного підходу у розвитку інтеграційних процесів / Е. Карапетян // Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2017. Вип. 2. С. 69–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2017_2_8 (дата звернення: 02.12.2024).

33. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях / Ю. Г. Козак. Київ. Центр учбової літератури. 2017. 228 с.

34. Крамаренко Р. М. Міжнародна інтеграційна взаємодія з метою інноваційного розвитку / Р. М. Крамаренко, М. А. Кірик // Проблеми економіки. 2016. №1. С. 24–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_1_4 (дата звернення: 02.12.2024).

35. Кривенко Н. В. Розвиток теорій міжнародного поділу праці та міжнародна економічна інтеграція / Н. В. Кривенко // Інноваційна економіка. 2017. №11–12. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2017_11-12_2 (дата звернення: 02.12.2024).

36. Крутик А. Б. Інвестиції та економічне зростання підприємства. Монографія. Київ. Вид-во «Лань». 2021. 201 с.

37. Кубатко В. В. Державна політика детінізації економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів. Суми. 2019. 23 с.

38. Кулінська А. Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні. Економіка і регіон. 2015. № 4. С. 91–95.

39. Лаба І. З. Державне регулювання міжнародного переміщення капіталу в малих відкритих економіках: дис. канд. екон. наук / І. З. Лаба. Львів. Львівський національний університет ім. Івана Франка. 2019. 232 с.

40. Лаба І. З. Інструментарій регулювання міжнародних потоків капіталу в країнах, що розвиваються / І. З. Лаба // Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 4(2). С. 49–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2017_4(2)__10 (дата звернення: 02.12.2024).

41. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. Ефективна економіка. 2016. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280 (дата звернення: 02.12.2024).

42. Марина А. С., Мирошниченко Г. Б., Шаповал І. А. Валютна безпека України в умовах реалізації концепції сталого розвитку. Науковий погляд: економіка та управління. 2022. № 3 (79). С. 180–190.

43. Мартинюк В. Фінансова безпека. Навч. посіб. Тернопіль. Вектор. 2016. 264 с.

44. Мелещенко А. І., Ситников М. М. Міжнародний рух капіталу та економічні ризики України в умовах фінансових криз / А. І. Мелещенко, М. М. Ситников // Інвестиції: практика та досвід. 2018. №11. С. 55–59.

45. Мельник В. М., Савастєєва О. М. Бюджетна політика в системі фінансової безпеки держави. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2020. № 1-2. С. 73–80.

46. Пирог О. В. Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання. Актуальні проблеми економіки. 2021. №5. С. 15–19.

47. Тесля С. М. Прямі іноземні інвестиції як економічна категорія, їх суть та класифікація. Науковий вісник НЛТУ України. 2020. С. 21–36.

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра економіки та економічної безпеки

ДОВІДКА
Про перевірку кваліфікаційної роботи (проєкту) на академічний плагіат

№ з/п	ПІБ автора твору	2 курсу, групи МЕМ-23-1, Зборовський Денис Сергійович
1		
2	ПІБ наукового керівника	Лазаренко Дмитро Олександрович, д.е.н, професс
3	Тип роботи, що перевіряється (курсова, кваліфікаційна робота (проєкт)	Кваліфікаційна робота
4	Тема роботи	«РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ»
5	Рік написання	2024 рік
6	Оригінальний текст у роботі складає %	99,78 %
7	Схожість %	0,22 %
8	Цитати %	0,04 %

Відповідальна особа кафедри

(Підпис)

Тетяна Гаврищук
(Ім'я Прізвище)

Відгук керівника випускної роботи
Здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
денної форми навчання групи МЕМ-23-1
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Зборовського Дениса Сергійовича

Випускна кваліфікаційна магістерська робота Зборовського Дениса Сергійовича на тему «Ризики та загрози міжнародних тіньових потоків капіталу та шляхи їх вирішення» є комплексним дослідженням актуальної економічної проблематики, що має значний вплив на фінансову стабільність країн у сучасному глобалізованому світі.

Актуальність теми. Обрана тема є надзвичайно важливою, оскільки тіньові потоки капіталу завдають суттєвих збитків як національним економікам, так і міжнародній фінансовій системі. Зменшення податкових надходжень, погіршення інвестиційного клімату та ризики фінансування терористичної діяльності роблять це питання одним із ключових у сфері міжнародної економічної безпеки. У роботі детально розглянуто фактори, що сприяють поширенню тіньових фінансових потоків, а також запропоновано заходи щодо їх моніторингу та запобігання.

Дослідження відзначається науковою новизною, оскільки в ньому систематизовано механізми функціонування тіньових потоків капіталу, проаналізовано їх вплив на макроекономічну стабільність та розглянуто сучасні методи боротьби з ними. Запропоновано використання технологій штучного інтелекту, блокчейн-рішень та міжнародного співробітництва для виявлення незаконних фінансових потоків і запобігання їх подальшому розвитку.

Робота містить глибокий аналіз сучасних викликів, пов'язаних із нелегальним переміщенням капіталу. Використано широкий спектр наукових джерел, міжнародних звітів, нормативно-правових актів, а також реальних кейсів боротьби з фінансовими злочинами у різних країнах. Представлені аналітичні матеріали, таблиці та схеми значно підвищують рівень аргументованості дослідження та роблять висновки більш наочними.

Рекомендації щодо вдосконалення механізмів боротьби з тіньовими потоками капіталу є добре аргументованими та базуються на ретельному аналізі міжнародного досвіду. Запропоновані заходи включають зміцнення національних інституцій, посилення міжнародної співпраці, а також впровадження цифрових технологій для моніторингу фінансових потоків.

Попри високу якість виконання роботи, слід відзначити кілька аспектів, які могли б бути доопрацьовані:

1. У роботі варто було б приділити більше уваги конкретним прикладам успішного подолання проблеми тіньових потоків капіталу в різних країнах.
2. Деякі економетричні розрахунки та моделі вимагають більш детального пояснення їх практичного застосування.

Випускна кваліфікаційна робота Зборовського Дениса Сергійовича є ґрунтовним дослідженням, що має як наукову, так і практичну цінність. Робота відзначається актуальністю, високим рівнем аналітичності та аргументованими висновками. Вона відповідає всім вимогам до кваліфікаційних магістерських досліджень та може бути рекомендована до захисту з високою оцінкою.

Керівник випускної роботи
д.е.н., проф. _____ Лазаренко Д.О.
(підпис)

Висновок кафедри кримінального права та процесу про випускну роботу

Випускна робота здобувача вищої освіти Зборовського Дениса Сергійовича

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри

протокол від «07» 04 2025 р. № 1 допущений/не допущений до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ Паянок Т.В.

(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ

на випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

ЗБОРОВСЬКОГО ДЕНИСА СЕРГІЙОВИЧА

(прізвище, ім'я, по батькові)

РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНИХ ТІНЬОВИХ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Актуальність теми: дослідження тіньових потоків капіталу є надзвичайно важливим у сучасних умовах глобалізації та фінансової нестабільності. Значні обсяги нелегального відтоку капіталу завдають шкоди економічному розвитку держави, зменшуючи податкові надходження та створюючи загрози для фінансової безпеки. Робота розглядає ключові аспекти проблеми та пропонує підходи до її вирішення, що є актуальним для України та міжнародної спільноти.

Наукова новизна: автор визначає механізми впливу тіньових потоків капіталу на економічну безпеку, досліджує причини їх виникнення та пропонує практичні методи їх виявлення та протидії. Запропоновано концептуальну модель зниження тіньових потоків капіталу та окреслено заходи щодо підвищення прозорості фінансової системи.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу: у роботі представлено глибокий аналіз масштабів тіньових потоків капіталу як на міжнародному рівні, так і в Україні. Висвітлено методи виявлення тіньових фінансових схем та оцінено ефективність міжнародних ініціатив у боротьбі з цим явищем. Робота містить достатню кількість графічного та табличного матеріалу, що підкріплює результати дослідження.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації: автор розробив низку пропозицій щодо вдосконалення механізмів боротьби з тіньовими потоками капіталу, що можуть бути використані у фінансових установах, державних органах та міжнародних організаціях. Запропоновані заходи можуть сприяти підвищенню рівня фінансової безпеки України.

Наявність недоліків: робота виконана на високому науковому рівні, проте деякі аспекти потребують подальшого дослідження, зокрема детальніший аналіз ефективності застосування сучасних технологій у боротьбі з тіньовими потоками капіталу.

Загальний висновок і оцінка роботи: випускна кваліфікаційна робота виконана на високому професійному рівні, містить обґрунтовані висновки та практичні рекомендації. Робота заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент к.е.н., доцент, викладач Строжиченського

(науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)

фахового коледжу Ковалевич Д.А.

(підпис, М.П.) (ініціали, ПІБ)

«____»_____202_ р.